

**Ervaringen met en gevolgen van
corona in Edam-Volendam**

Onderzoek onder kinderen, jongeren en ouders

Wikke van Stam

Irma Huiberts

Suzan Nouwens

Tessa ten Tije

Maxine de Jonge

Ervaringen met en gevolgen van corona in Edam-Volendam

Onderzoek onder kinderen, jongeren en ouders

In opdracht van de gemeente Edam-Volendam

Wikke van Stam
Irma Huiberts
Suzan Nouwens
Tessa ten Tije
Maxine de Jonge

© Mulier Instituut
Utrecht, december 2022

Mulier Instituut
sportonderzoek voor beleid en samenleving

Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | I www.mulierinstituut.nl
E info@mulierinstituut.nl | T @mulierinstituut

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	4
2.	Methode	6
3.	Gezondheid en welzijn	9
3.1	Ervaringen coronaperiode	9
3.2	Aanbevelingen 4-12 jaar	11
3.3	Aanbevelingen 12-18 jaar	12
4.	School	13
4.1	Ervaringen coronaperiode	13
4.2	Aanbevelingen 4-12 jaar	15
4.3	Aanbevelingen 12-18 jaar	16
5.	Buurt en vrije tijd	18
5.1	Ervaringen coronaperiode	18
5.1	Aanbevelingen 4-12 jaar	18
5.2	Aanbevelingen 12-18 jaar	19
6.	Sport en cultuur	20
6.1	Ervaringen coronaperiode	20
6.2	Aanbevelingen 4-12 jaar	20
6.3	Aanbevelingen 12-18 jaar	21
7.	Gezond opvoeden	23
7.1	Ervaringen coronaperiode	23
7.2	Aanbevelingen	24
8.	Tot slot	27
	Literatuur	30
	Bijlage: gespreksleidraden	32
	Kinderen basisschool groep 5 t/m 8	32
	Jongeren middelbare school	34
	Ouders	36

1. Inleiding

Achtergrond

De coronacrisis heeft veel gevolgen gehad in Nederland. In verschillende perioden golden beperkende maatregelen (zie tabel 1.1). Veel mensen voelden zich tijdens de coronaperiode minder goed en minder gezond. De coronacrisis had met name grote gevolgen voor het mentaal welbevinden en de psychische gezondheid van jongeren. Nederlandse jongeren voelden zich sterk 'emotioneel eenzaam' (NOS, 29 september 2022), wat betekent dat zij zich in de steek gelaten voelden of een hechte band met anderen misten. In 2021 zei 14 procent van de jongeren zich emotioneel eenzaam te voelen, terwijl dit in 2018 nog 8 procent was. Door corona hebben kinderen en jongeren daarnaast achterstanden opgelopen op school (Inspectie van het onderwijs, 2022).

In de gemeente Edam-Volendam bleken middelbare scholieren (tweede- en vierdeklassers) zich in 2021 over het algemeen minder gelukkig te voelen dan in 2019, vóór de coronacrisis (GGD GHOR, 2022; GGD Zaanstreek-Waterland, 2022). Daarnaast ervoeren jongeren in Edam-Volendam meer psychische klachten, eenzaamheid en suïcidegedachten en waren ze minder weerbaar (GGD GHOR, 2022; GGD Zaanstreek-Waterland, 2022).

Tabel 1.1 Tijdlijn corona

12 maart 2020: eerste lockdown
<ul style="list-style-type: none">❖ Regels zijn onder andere: limiet voor aantal personen dat dicht bij elkaar mag komen, thuisblijven bij klachten, zoveel mogelijk thuiswerken, weinig/geen contact met kwetsbare mensen, horeca en kappers dicht, scholen dicht.❖ Basisscholen zijn gesloten vanaf 16 maart. Op 11 mei mogen ze weer deels open en op 8 juni helemaal.❖ Middelbare scholen zijn gesloten vanaf 16 maart. Op 1 juni mogen ze weer deels open en na de zomervakantie helemaal.
14 december 2020: tweede lockdown
<ul style="list-style-type: none">❖ Regels zijn onder andere: sluiting niet-essentiële winkels, sportscholen, kinderdagverblijven en bso's, met kerst maximaal drie bezoekers (uitgezonderd kinderen t/m 12 jaar), avondklok van 21.00-4.30 uur (vanaf 23 januari 2021), scholen dicht met uitzondering van kwetsbare leerlingen en kinderen van ouders met een cruciaal beroep.❖ Basisscholen zijn gesloten van 14 december tot 8 februari 2021.❖ Middelbare scholen zijn gesloten vanaf 14 december. Op 1 maart gaan ze gedeeltelijk weer open.
19 december 2021: derde lockdown
<ul style="list-style-type: none">❖ Regels zijn onder andere: zoveel mogelijk thuisblijven, publiek toegankelijke locaties dicht (m.u.v. noodzakelijke winkels en diensten), scholen dicht met uitzondering van kwetsbare leerlingen en kinderen van ouders met een cruciaal beroep.❖ Basisscholen zijn gesloten van 19 december tot 10 januari.❖ Middelbare scholen zijn gesloten van 19 december tot 10 januari.❖ Vanaf 14 oktober 2021 moesten leerlingen en docenten uit het voortgezet onderwijs een mondkapje dragen. Vanaf 26 november 2021 geldt dat ook voor leerlingen vanaf groep 6. Daarnaast doen leerlingen vanaf groep 6 op de basisschool, alle leerlingen op de middelbare school en alle leraren vaak een zelftest.

Bron: RIVM (<https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/tijdlijn-maatregelen-covid>).

Door de coronacrisis zijn daarnaast de gezondheidsverschillen in Nederland vergroot (Pharos, 2021). Uit cijfers van het CBS (Stoeldraijer et al., 2022) blijkt bijvoorbeeld dat mensen met een lager inkomen ernstiger ziek werden en vaker kwamen te overlijden aan het coronavirus dan mensen met een hoger inkomen. Ook de verschillen in sport- en beweegdeelname zijn de afgelopen jaren vergroot. Zo toonde De Boer (2022, in Pulles et al., 2022, blz. 25) aan dat door de coronacrisis en coronamaatregelen de lage inkomens- en -opleidingsgroepen minder zijn gaan bewegen dan hogere inkomens- en -opleidingsgroepen.

Aanleiding en onderzoeksvragen

Om de negatieve gevolgen van corona te helpen beperken en oplossen heeft het Rijk via het Nationaal Programma Onderwijs (NPO) budget beschikbaar gesteld om scholen en gemeenten te helpen hieraan te werken. De gemeente Edam-Volendam wil graag weten waarop zij dit budget het best kan inzetten en heeft het Mulier Instituut gevraagd in de gemeente onderzoek te doen naar de ervaringen van kinderen, jongeren en hun ouders tijdens corona en de gevolgen die deze periode nu nog heeft. Ook wil de gemeente graag weten welke vorm van ondersteuning kinderen, jongeren en ouders eventueel nodig hebben. Daarom zijn voor dit onderzoek de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

1. Wat zijn de ervaringen van leerlingen in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs geweest in de afgelopen twee jaar tijdens de coronacrisis? En ervaren zij nog steeds gevolgen daarvan op dit moment?
2. Hoe kijken de leerlingen in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs naar de toekomst? Welke ondersteuningsbehoeften om deze gevolgen van de coronacrisis het hoofd te bieden hebben de leerlingen? Welke rol kunnen de gemeente/school of andere organisaties binnen de gemeente spelen om aan deze ondersteuningsvraag tegemoet te komen?
3. Waar liepen ouders van kinderen/jongeren uit het basisonderwijs en voortgezet onderwijs tijdens de coronacrisis tegenaan als het gaat om het gezond opgroeien/opvoeden van hun kind?
4. Welke ondersteuningsbehoeften hebben ouders als het gaat om het geven van een gezonde opvoeding aan hun kind? Welke ondersteuning hebben zij als ouder nodig om gezonde keuzes te maken? Welke rol kunnen de gemeente/school of andere organisaties binnen de gemeente spelen om aan deze ondersteuningsvraag tegemoet te komen?

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 werken we de methode verder uit. Vervolgens gaan we in hoofdstuk 3 tot en met 6 in op de ervaringen en gevolgen van de coronaperiode voor kinderen en jongeren. Om de onderzoeksvragen goed te kunnen beantwoorden hebben we in dit onderzoek gefocust op vier thema's: gezondheid/welzijn, school, buurt/vrije tijd en sport/cultuur. In elk van de hoofdstukken behandelen we één van deze thema's. Eerst beschrijven we de ervaringen van kinderen, jongeren, ouders en professionals met betrekking tot de coronaperiode en beschrijven vervolgens de gerelateerde aanbevelingen die zij doen om de coronacrisis het hoofd te bieden. In hoofdstuk 7 gaan we in op gezond opvoeden en mogelijke problemen waar ouders tegenaan lopen. In hoofdstuk 8 vatten we alle resultaten samen en presenteren we de belangrijkste conclusies.

2. Methode

Kwalitatief onderzoek

Omdat we in dit onderzoek op zoek waren naar specifieke ervaringen en behoeften van inwoners uit de gemeente Edam-Volendam, hebben we een kwalitatieve onderzoeksmethode gebruikt. Kwalitatief onderzoek is gericht op het verkrijgen van informatie over wát er leeft onder een bepaalde doelgroep en waaróm. Deze vorm geeft inzicht in de achterliggende motivaties, meningen, wensen en behoeften van de doelgroep. Hoewel het aantal deelnemers vaak kleiner is dan bij kwantitatief onderzoek (en zij daardoor een minder goede representatie zijn van de samenleving dan een groot aantal deelnemers), heeft kwalitatief onderzoek het voordeel dat het meer verdieping oplevert.

Om een goed beeld te krijgen van wat er speelt in de samenleving, is aan te raden kwantitatief en kwalitatief onderzoek naast elkaar te plaatsen. In dit verslag hebben wij naast de kwalitatieve onderzoeksresultaten van dit onderzoek kwantitatieve landelijke en regionale onderzoeken gelegd die al eerder waren uitgebracht.

Kwalitatief onderzoek kan uitgevoerd worden op meerdere manieren. We hebben in dit onderzoek gekozen voor focusgroepen met kinderen en met ouders. Tijdens een focusgroep worden meerdere mensen tegelijk geïnterviewd. Daarnaast hebben we tijdens een workshop met professionals uit de gemeente kunnen praten over dit thema.

Inhoud focusgroepen

Op basis van de onderzoeksvragen hebben we gespreksleidraden ontwikkeld voor kinderen, jongeren en ouders. Alle focusgroepen bestonden uit twee onderdelen: gevolgen van de coronaperiode en ondersteuningsbehoeften. De gespreksleidraden voor de verschillende doelgroepen zijn te vinden in de bijlage van dit rapport.

In het eerste deel van de focusgroep stonden ervaringen uit de coronaperiode centraal. Met basisschoolleerlingen gingen we hierover in gesprek via kaartjes met vragen die zij om de beurt pakten en beantwoordden (bijv. *‘wat was er tijdens corona anders thuis?’*). Over de vraag op het kaartje gingen we vervolgens verder in gesprek met alle kinderen. Op de middelbare school vroegen we leerlingen op papier een aantal vragen te beantwoorden over de gevolgen van de coronaperiode op hen, zodat ze eerst de kans kregen hier zelf over na te denken en niet werden beïnvloed door de anderen. Hierover gingen we vervolgens per thema in gesprek. Met ouders voerden we een open gesprek over de gevolgen van de coronaperiode voor henzelf als opvoeders en voor hun kinderen.

In het tweede deel van de focusgroep gingen we in op de ondersteuningsbehoeften van kinderen, jongeren en ouders en hun aanbevelingen om aan deze ondersteuningsbehoeften tegemoet te komen. Om deze vraag te beantwoorden gebruikten we zowel bij ouders als bij kinderen een interactieve methode, waarbij zij hun aanbevelingen op post-its schreven. Bij kinderen en jongeren maakten we daarbij onderscheid tussen verschillende thema's: gezondheid/welzijn, school, buurt/vrije tijd en sport/cultuur. Bij ouders vroegen we specifiek naar behoeften als het gaat om het geven van een gezonde opvoeding aan hun kinderen. Vervolgens gingen we in gesprek over de opgeschreven aanbevelingen en bespraken we wie een rol zou kunnen/moeten spelen bij het oppakken van deze aanbeveling.

Bij het bespreken van de ondersteuningsbehoeften en de aanbevelingen hadden we specifiek aandacht voor waar de aanbevelingen vandaan kwamen en de relatie hiervan met de gevolgen van corona. De link tussen een aanbeveling en corona was voor de deelnemers niet altijd even duidelijk. Daardoor zijn sommige aanbevelingen in deze rapportage niet met zekerheid te linken aan de gevolgen van corona.

Werving en deelnemers

Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden hebben we ouders, kinderen en jongeren geworven via scholen of direct uit het netwerk van de betrokkenen in de gemeente. De JOGG-regisseur uit de gemeente nam hierin het voortouw en benaderde de scholen en om deel te nemen. Zij zorgde voor het verspreiden van de informatiebrieven en toestemmingsformulieren.

Om kinderen van de basisschoolleeftijd en hun ouders te bereiken hebben we een gevarieerde selectie gemaakt van vier (van de vijftien) basisscholen in de gemeente. Deze basisscholen hebben we benaderd voor deelname. Drie van deze scholen stemden daarmee in. Op elk van deze scholen hebben we één focusgroep gehouden met leerlingen uit groep 5-6 en één focusgroep met leerlingen uit groep 7-8. Daarnaast hebben we één focusgroep met ouders van leerlingen uit groep 1-4 gehouden, deels om de ervaringen van deze jonge kinderen op te halen, die we te jong achtten om zelf aan een focusgroep deel te nemen, en deels om de ouders te vragen naar de gevolgen van corona op hun opvoeding. Aanvullend hierop hebben we nog een focusgroep gedaan met ouders van leerlingen uit groep 5-8 om in te zoomen op de gevolgen van corona op hun opvoeding.

Bij de werving van leerlingen en ouders voor de focusgroepen hadden we aandacht voor variatie van leerlingen om een breed beeld te krijgen (bijv. in leerjaren, geslacht en achtergrond). In totaal hebben we zes focusgroepen gedaan met kinderen, waar we in totaal 37 leerlingen hebben gesproken, en vier focusgroepen met ouders van basisschoolleerlingen, waar we in totaal vijftien ouders hebben gesproken.

Om jongeren te bereiken hebben we de twee middelbare scholen in de gemeente benaderd voor deelname. Op beide scholen hebben we één focusgroep gehouden met leerlingen. Hierbij hadden we weer aandacht voor de variatie van leerlingen in bijvoorbeeld leerjaar, geslacht en schoolniveau. Op het Don Bosco college hebben we uiteindelijk alleen onderbouwleerlingen gesproken, op de Triade alleen bovenbouwleerlingen. Daarnaast hebben we een focusgroep gedaan met ouders van leerlingen van middelbare scholen, om in te gaan op het opvoedvraagstuk. In totaal hebben we tien middelbare scholieren en vijf ouders gesproken.

Een overzicht van de focusgroepen en deelnemers is terug te vinden in tabel 2.1.

Tabel 2.1 Deelnemers focusgroepen

Focus-groep	Doelgroep	School	Soort onderwijs	Aantal deelnemers	Face-to-face /online
#1	Leerlingen klas 1-2	A	Middelbaar	6 (3 vrouw, 3 man)	Face-to-face
#2	Leerlingen groep 5-6	B	Basis	8 (5 vrouw, 3 man)	Face-to-face
#3	Leerlingen groep 7-8	B	Basis	7 (5 vrouw, 2 man)	Face-to-face
#4	Leerlingen groep 5-6	D	Basis	3 (2 vrouw, 1 man)	Face-to-face
#5	Leerlingen groep 7-8	D	Basis	5 (3 vrouw, 2 man)	Face-to-face
#6	Ouders met kinderen uit groep 1-4	D	Basis	6 (4 vrouw, 2 man)	Face-to-face
#7	Leerlingen groep 5-6	E	Basis	6 (3 vrouw, 3 man)	Face-to-face
#8	Leerlingen groep 7-8	E	Basis	8 (4 vrouw, 4 man)	Face-to-face
#9	Ouders met kinderen uit groep 1-4	E	Basis	3 (3 vrouw)	Face-to-face
#10	Leerlingen klas 4	C	Middelbaar	4 (1 vrouw, 3 man)	Face-to-face
#11	Ouders met kinderen uit groep 5-8	B	Basis	2 (2 vrouw)	Online
#12	Ouders met kinderen uit groep 1-4	B	Basis	4 (4 vrouw)	Online
#13	Ouders met kinderen uit 1e klas t/m net van school af	A en C	Middelbaar	5 (3 vrouw, 2 man)	Face-to-face

Tijdens de workshop met professionals (waar zestien deelnemers waren) en één telefonisch gesprek met een directeur van een basisschool hebben we de resultaten uit de focusgroepen getoetst. Het betrof hier onder andere professionals uit onderwijs, cultuur, sport en beleid. Zij hebben een breder en meer overkoepelend beeld van kinderen en jongeren in de gemeente en zien de situatie vanuit hun vakgebied, waardoor we de resultaten met hun perspectief konden verrijken.

Dataverzameling en analyse

De dataverzameling heeft plaatsgevonden in de periode juni t/m november 2022. Alle focusgroepen met de leerlingen vonden plaats op de school, tijdens schooltijd, in een afgesloten ruimte. Bij de gesprekken waren een onderzoeker en een onderzoeksassistent aanwezig. De gesprekken duurden maximaal één uur. Bij elke focusgroep met kinderen en jongeren hebben de ouders toestemmingsformulieren ondertekend. Deze zijn verzameld door de contactpersoon op school of de onderzoekers.

De focusgroepen met ouders vonden deels plaats op school. Daarnaast werd een aantal focusgroepen met ouders online gehouden, om het voor hen laagdrempeliger te maken om deel te nemen. Aan het begin van de focusgroepen met ouders ondertekenden zij een toestemmingsformulier voor deelname. De focusgroepen duurden maximaal anderhalf uur.

Van alle focusgroepen hebben we aantekeningen en audio-opnamen gemaakt, die we hebben uitgewerkt tot een gespreksverslag. De gespreksverslagen van de twaalf focusgroepen met kinderen en ouders hebben we thematisch geanalyseerd om te komen tot een antwoord op de onderzoeksvragen. Deze resultaten hebben we getoetst en aangevuld door gesprekken met professionals. De overkoepelende resultaten zijn in dit rapport te lezen.

3. Gezondheid en welzijn

3.1 Ervaringen coronaperiode

De lockdowns die tijdens coronaperiode een aantal keer voorkwamen hadden grote impact op de sociale contacten en het mentaal welbevinden van kinderen en jongeren. De kinderen en jongeren die wij spraken weten allemaal goed te benoemen hoe ze zich tijdens de lockdowns voelden, want die periodes hebben veel indruk gemaakt. Kinderen, jongeren en ouders hadden wisselende ervaringen met de periode ná de lockdowns.

De impact van de coronaperiode lijkt afhankelijk te zijn van de thuissituatie. Ouders en professionals zagen dat de impact van de coronaperiode groter was bij kinderen en gezinnen uit een moeilijke thuissituatie. Onderzoek toont aan dat verschillen tussen kinderen, bijvoorbeeld in (mentale) gezondheid en leerprestaties, groter zijn geworden door de coronaperiode (Nederlands Jeugdinstituut, 2021). Problemen in gezinnen werden soms groter vanwege de druk en frustratie die bij thuisonderwijs kwamen kijken. Omdat veel dicht was, hadden deze kinderen geen andere plek waar ze naartoe konden om even uit de thuissituatie te zijn. Onderzoek bevestigt dat in gezinnen waar al veel problemen waren de coronaperiode tot nog meer conflicten en onveiligheid leidde (Nederlands Jeugdinstituut, 2021). Bij andere problemen, zoals opgroeien met een zieke ouder of in armoede, bleek de coronaperiode voor kinderen en jongeren extra impact te hebben.

Tijdens de lockdowns

De kinderen en jongeren geven aan met name sociale en mentale gezondheidsnadelen te hebben ervaren in de coronaperiode: eenzaamheid, verveling, onzekerheid en teleurstellingen.

Kinderen van de basisschoolleeftijd verveelden zich, omdat zij minder met vrienden mochten afspreken (in verband met corona) en hun wekelijkse sport- en cultuuractiviteiten wegvielen. Kinderen misten daarmee sociaal contact, dat ze ook niet op school konden opdoen, omdat deze (deels) gesloten was. Daarnaast misten kinderen volgens ouders de sociale vieringen, zoals de verjaardag en Sinterklaas.

Voor jongeren van de middelbare school betekende het thuis zitten tijdens de lockdowns dat ze meer tijd hadden voor andere dingen of gewoon om te chillen. Dat was soms fijn, maar zorgde er vooral voor dat dat ze zich verveelden en alles saai vonden. De jongeren hadden geen motivatie om 'iets te doen, omdat je ook niks kon doen'. Net als basisschoolleerlingen geven jongeren aan tijdens de coronaperiode met name het sociale contact met vrienden en familie te missen.

Een deel van de kinderen en jongeren geeft aan dat meer wrijving tussen gezinsleden ontstond doordat het hele gezin meer thuis was tijdens de coronaperiode, en dat ze zorgen hadden om andere gezinsleden. Zo vertelden ze bijvoorbeeld over zorgen over ziekte in de familie, over ouders die (tijdelijk) geen werk hadden, over de frustratie die zij voelden van hun ouders bij het thuisonderwijs en over de prijsstijging in de winkels, die in combinatie met minder inkomen van ouders lastig was. Ouders die we spraken beaamden dat de lockdowns een lastige tijd waren voor het hele gezin. Sommige onderwerpen (zoals de prijsstijging) betreffen niet (alleen) de gevolgen van de coronacrisis, maar werden door een aantal ouders en kinderen wel aan corona gerelateerd.

Ouders met kinderen in de bovenbouw van de basisschool benoemen dat de coronaperiode gepaard ging met veel onrust en onzekerheid. De (gedeeltelijke) sluiting van de scholen en activiteiten was een grote aanpassing. Kinderen waren daardoor sneller afgeleid en luisterden minder goed naar hun ouders. Docenten herkenden dit beeld. Volgens hen is in de laatste fase van de basisschool (waarin kinderen pubers worden) sociaal contact met andere kinderen en begeleiders extra belangrijk. Doordat kinderen

tijdens corona moeilijk bij anderen terecht konden, uitte zich dat soms in opstandig gedrag. Ouders met kinderen op het voortgezet onderwijs herkennen dit beeld en geven aan dat hun kinderen (maar eigenlijk iedereen) moesten leren omgaan met iets waar ze geen grip op hadden. Volgens de ouders in de focusgroepen waren de coronaregels zelf met name verwarrend voor jonge kinderen, omdat zij nog minder goed kunnen relativiseren. Zij waren soms angstig. Een kind geeft bijvoorbeeld aan bang te zijn geweest voor het niet wassen van de handen, omdat ze daardoor opa of oma ziek kon maken.

Verschillende kinderen en jongeren geven aan zelf corona te hebben gehad of te maken te hebben gehad met deze ziekte in hun familie. Dat had indruk gemaakt. Volgens het onderzoek van GGD Zaanstreek-Waterland (2021) maakte drie kwart van de tweede- en vierdeklassers van de middelbare scholen quarantaine, besmetting, ziekenhuisopname en/of overlijden van een naaste (al dan niet door corona) mee tijdens de coronaperiode. 19 procent van deze leerlingen geeft aan hier nog last van te hebben.

Uit alle verhalen bleek dat de kinderen en jongeren behoorlijk veerkrachtig moesten zijn om onzekerheid en tegenslagen op te kunnen vangen. Onderzoek onder jongeren (tweede- en vierdeklassers van de middelbare scholen) laat zien dat de meesten voldoende weerbaar zijn (88%), maar dat dit wel is gedaald ten opzichte van 2019 (93%; GGD Zaanstreek-Waterland, 2021). 68 procent van de jongeren zegt snel te herstellen na een moeilijke periode, maar dat hangt wel af van de omstandigheden. Zo herstellen leerlingen die bij beide ouders en wonen en leerlingen bij wie thuis geen moeite is met rondkomen sneller. Ook blijken jongens en havo-/vwo-leerlingen sneller te herstellen.

Naast de (gezondheids)nadelen die werden genoemd, was de coronaperiode voor een aantal jongeren in zekere zin juist prettig. Zo vertelde een jongere dat hij normaal erg veel stress ervaart van alles wat hij in zijn leven doet en moet (door combinatie van school, werk, hobby's en sociale activiteiten). Toen dit in de coronaperiode niet kon, gaf dat hem veel rust. Een andere jongere vertelde dat hij in de coronaperiode meer tijd had om te focussen op zijn familie en het erg fijn vond om zijn zieke oma genoeg tijd te kunnen geven en te verzorgen.

Na de lockdowns

Na afloop van de beperkende maatregelen bleek de periode een negatieve gevolgen voor de gezondheid te hebben gehad. Kinderen en jongeren zelf vonden het lastig dit aan te geven en de vergelijking te maken met wat normaal was voor corona, maar ouders en andere betrokkenen zagen wel verschillen. Daarbij moet wel opgemerkt worden dat ouders over het algemeen vinden dat hun kinderen er redelijk gezond uit zijn gekomen.

Dat sluit aan bij onderzoek dat de GGD in 2021 heeft uitgevoerd onder tweede- en vierdeklassers van de middelbare scholen in de regio Zaanstreek-Waterland (GGD Zaanstreek-Waterland, 2021). Daaruit blijkt dat hoewel leerlingen zich in 2021 minder gezond en minder gelukkig voelden dan vóór de coronaperiode in 2019, de meerderheid van de leerlingen (78%) in 2021 aangeeft nog steeds meestal (zeer) gelukkig te zijn. Voor het merendeel van de leerlingen leek de impact van gebeurtenissen tijdens de coronaperiode beperkt te zijn.

Professionals (onderwijs, cultuur, sport, gezondheid) zagen de gevolgen van de coronaperiode met name op sociaal gebied. Docenten zien bijvoorbeeld verminderde sociale interactie in de klas (basisschool en middelbare school): leerlingen kunnen naast elkaar zitten zonder echt contact te hebben. Andere professionals geven aan dat kinderen/jongeren direct na de coronaperiode, en soms nu nog steeds, erg in hun schulp zaten. Meer alleen thuis zitten en minder sociale en expressieve activiteiten tijdens de coronaperiode zien zij daarvoor als verklaring. Na de coronaperiode was het lastig voor kinderen/jongeren om (sociale) activiteiten weer op te pakken en was er minder sociale binding.

Gamen, het alternatief voor fysieke sociale interactie tijdens de coronaperiode, is volgens de ouders die wij spraken nog steeds in verhoogde mate onderdeel van het leven van jongeren. Kinderen en jongeren zelf beamen dit. Zij vinden gamen en televisie kijken (in tegenstelling tot hun ouders) iets leuks en positiefs, en zeggen graag meer tijd hiervoor te krijgen tijdens pauzes.

Professionals op de middelbare school geven aan naast verminderde sociale interactie meer negativiteit te ervaren bij jongeren en minder 'zin' om (sociale) activiteiten te ondernemen. Ze vinden het lastig de jongeren op dit punt te bereiken. Er worden activiteiten en feesten georganiseerd om hen sociaal met elkaar bezig te laten zijn, maar jongeren vinden het allemaal niet leuk (met name de oudste groepen van de middelbare school).

Professionals vanuit het onderwijs ervaren ten slotte dat de vraag naar psychologische hulp enorm is gestegen de laatste jaren. Wel vragen zij zich af of er meer problemen zijn of dat deze vooral bespreekbaarder zijn geworden. De toename van psychische klachten wordt bevestigd door het onderzoek van de GGD (GGD Zaanstreek-Waterland, 2021). Tweede- en vierdeklassers van de middelbare scholen ervaren meer psychische klachten (17% in 2019 en 24% in 2021) en eenzaamheid (12% in 2019 en 15% in 2021). Het lijkt er volgens de professionals op dat bestaande angstproblemen door corona zijn versterkt: als je er al een beetje last van had, zak je nu eerder door de ondergrens. Onderzoek van het Nederlands Jeugdinstituut (2022) laat dit ook zien: mentale klachten zoals angst, depressieve gevoelens, eenzaamheid, stress en slaapproblemen lijken in coronatijd vooral te zijn verergerd bij kinderen en jongeren met al bestaande mentale problemen.

3.2 Aanbevelingen 4-12 jaar

Besteed meer aandacht aan mentale en sociale ontwikkeling van kinderen

Volgens ouders is er momenteel te weinig aandacht voor mentale gezondheid bij kinderen, in het lesprogramma op school, en in de vorm van plekken waar kinderen terecht kunnen als ze willen praten over iets waar ze mee zitten. De school kan daarin een belangrijke preventierol spelen. Op school kan bijvoorbeeld aandacht besteed worden aan mentale gezondheid door in gesprek onderwerpen als onzekerheid, faalangst en eenzaamheid te behandelen. Dit kan volgens ouders via lesmethoden worden aangeboden, en door externe (ervarings)deskundigen langs te laten komen.

Leerkrachten zelf vinden het belangrijk dat er aandacht is voor mentaal welzijn en sociaal-emotionele ontwikkeling op school, en zeggen dat hier al verschillende initiatieven voor zijn gestart. Ze geven wel aan dat dit soms te weinig of incidenteel is en willen hiervoor graag meer duurzame oplossingen (bijvoorbeeld een structurele in plaats van een tijdelijke ophoging van het aantal uren dat de maatschappelijk werker hiervoor heeft).

Ouders vinden het belangrijk dat op school wordt gesignaleerd of er mentale of sociale problemen zijn. De school en de leerkrachten moeten hierop alert zijn, maar ook andere partijen kunnen hierin (meer) een rol spelen, zoals een jongerenwerker die kinderen in hun vrije tijd ontmoet of de schoolarts die de gezondheid van kinderen op school test.

Ten slotte zien ouders graag dat er een laagdrempelig aanbod komt voor kinderen die mentaal ergens tegenaan lopen. Voorbeelden van aanbod zijn: kunnen praten met een maatschappelijk werker, werken met een kindercoach of groepsactiviteiten kunnen bijwonen (bijv. mindfulness). Volgens de ouders is het de rol van de gemeente om met kinderen in gesprek te gaan over wat ze qua aanbod nodig hebben en dat vervolgens te implementeren.

3.3 Aanbevelingen 12-18 jaar

Besteed meer aandacht aan mentale gezondheid

De resultaten in dit onderzoek laten zien dat de coronaperiode duidelijk gevolgen heeft gehad voor de mentale gezondheid van jongeren. Ouders vinden het zelf soms lastig om met hun kinderen hierover te praten. Zij bevelen daarom aan dat scholen of organisaties in de wijk hierin een rol spelen. Zij kunnen bijvoorbeeld trainingen of praatgroepen organiseren over zaken als (faal)angst, onzekerheid of eenzaamheid. Sommige jongeren zullen voor deze organisaties moeilijk te bereiken zijn (zeker als ze 16+ zijn en niet meer naar school komen). De gemeente zou in dat gat kunnen springen en de jongeren via hun telefoon kunnen bereiken met bijvoorbeeld een campagne met de boodschap dat ze niet de enige zijn en dat ze hulp kunnen krijgen.

Geef hulp bij het ontwikkelen van sociale vaardigheden

Doordat jongeren tijdens corona minder en anders met elkaar communiceerden en contact hadden, missen sommige jongeren de sociale vaardigheden of het zelfvertrouwen om dit te doen. Ouders en leerkrachten zien dat jongeren nu minder (real-life)contact en minder goed contact hebben met leeftijdsgenoten. Voor ouders en scholen is het soms lastig om door te dringen tot deze jongeren.

Organisaties die activiteiten aanbieden kunnen hierop inspelen door hun activiteiten specifiek te richten op het sociaal betrekken van jongeren en de werving juist te richten op jongeren die het moeilijk vinden sociale contacten te leggen. Denk bijvoorbeeld aan het inzetten van rolmodellen. Het is in ieder geval belangrijk dat deze jongeren weten waar zij naartoe kunnen met hun sociale angst/problemen en zich hierin niet eenzaam voelen.

Verschillende professionals benoemen dat er al verschillende initiatieven in de gemeente bestaan die kunnen worden ingezet. Ouders benoemen bijvoorbeeld twee rolmodellen in de gemeente die zich inzetten voor fysieke en sociale gezondheid (Brian, trainer in een sportschool) en helpen met sociaal contact en eenzaamheid (Paulien, initiatief om mensen met een hulpvraag en eenzame mensen te koppelen). Ook heeft de muziekschool projecten in Purmerendse wijken gedaan om kinderen meer in hun kracht te zetten om zich te uiten. Dergelijke initiatieven kunnen worden ondersteund of als voorbeeld dienen.

Verlaag het alcoholgebruik onder jongeren

Volgens de geïnterviewde ouders zijn er in de gemeente Edam-Volendam van oudsher problemen met alcohol- en drugsgebruik. Kinderen komen vaak al vroeg in aanraking met het drinken van alcohol, en de cultuur is dat dat normaal is en erbij hoort. Hierdoor ontstaat bij kinderen het beeld dat dit acceptabel gedrag is. Sinds de leeftijdsgrens waarop je alcohol mag schenken is verhoogd van 16 naar 18 jaar drinken 16- en 17-jarigen meer stiekem (ergens achteraf, zonder toezicht van volwassenen). Leerkrachten ervaren dat zij de laatste tijd meer drang naar alcohol zien bij jongeren en dat jongeren het idee hebben dat dingen zonder alcohol niet leuk zijn. Ze weten niet of dit een corona-gerelateerde ontwikkeling is.

Ongeacht of corona mede een oorzaak is vrezen de geïnterviewde ouders dat er, als er niks wordt gedaan, over tien jaar nog meer problemen met alcoholgebruik en mentale problemen zijn. Ze willen graag een trendbreuk waarbij alcohol minder gangbaar wordt in de cultuur en jongeren hun vrije tijd op een andere, socialere manier besteden. De ouders zien dat de gemeente al veel acties heeft ondernomen om hierin verandering aan te brengen, en dat waarderen zij enorm. Maar ze zien dat het probleem nog verre van opgelost is. Ze vinden dat dit een gezamenlijke taak is van inwoners (waaronder ouders), gemeente, school en andere organisaties, waarbij alle omgevingen op een lijn liggen.

4. School

4.1 Ervaringen coronaperiode

Tijdens de coronacrisis is een aantal maatregelen getroffen die enorme invloed hadden op het onderwijs. Scholen moesten tijdelijk sluiten en het onderwijs is daardoor, in veel gevallen, overgeschakeld naar (online) afstandsonderwijs. Activiteiten, zoals sportdagen en schoolreisjes, konden niet doorgaan. Ook zijn er periodes geweest waarin scholen wel open waren, maar leerlingen geacht werden afstand te houden van elkaar en/of de leerkrachten. De gevolgen van deze maatregelen beschrijven we hieronder per leeftijdsgroep.

Onderbouw basisschool

Ouders ervoeren dat de gevolgen voor jonge kinderen beperkt waren. Deze kinderen waren wel thuis, maar hadden geen thuisonderwijs. Zij misten vaak wel hun vriendjes, maar vonden het leuk om met papa, mama, broer of zus thuis te spelen. Voor ouders was dat soms lastig, omdat zij wel moesten werken, maar geen opvang hadden. Volgens ouders had de coronaperiode gevolgen voor verschillende vaardigheden van jonge kinderen. Ouders van kinderen uit groep 1 t/m 4 zagen bijvoorbeeld dat deze kinderen zelfstandiger waren geworden in de periode dat ouders niet mee mochten tot het klaslokaal en ze dus meer zelf moesten oplossen. Andere ouders zagen dat kinderen soms juist praktische schoolvaardigheden (bijv. kastje netjes houden in groep 3) door corona niet mee hadden gekregen en die nu misten.

Bovenbouw basisschool

Kinderen uit groep 5-8 benoemen zowel voor- als nadelen van het thuisonderwijs. Voordelen waren dat ze meer hun eigen tijd konden indelen, op hun eigen tempo konden werken, beter (zonder afleiding) konden doorwerken, meer tijd over hadden (mede door kortere lesdagen) en vaker konden uitslapen. Nadelen waren dat er soms technische problemen waren (bijv. met de wifi of het inloggen), dat ze lastiger hulp konden krijgen bij hun schoolwerk (bijv. om dat ouders druk waren of het niet snapten) en dat ze hun vrienden minder zagen. In de periode dat kinderen wel (deels) naar school mochten zorgden coronaregels rondom afstand houden ervoor dat zij sociaal contact misten. Kletsen of afspreken met vrienden kon niet of was lastig door deze regels.

Voor ouders van kinderen uit groep 5-8 was het soms lastig hun kinderen te helpen met schoolwerk, omdat zij geen tijd hadden (zelf ook thuis moeten werken) of het moeilijk vonden (bijv. vanwege taalbarrière). Leerkrachten konden op afstand niet gemakkelijk helpen. Sommige kinderen die extra ondersteuning nodig hadden, konden soms wel naar school komen om de hulp te krijgen die ze nodig hadden. Leerkrachten geven aan dat het thuisonderwijs soms onbedoelde druk op ouders legde om ervoor te zorgen dat het kind goede prestaties had, wat het onderwijs van de kinderen niet altijd ten goede kwam. Bijvoorbeeld omdat ouders met toetsen gingen helpen, waardoor leerkrachten minder grip kregen op het begrip en niveau van leerlingen. Ten slotte zorgde gebrek aan beschikbare laptops, die niet direct vanuit school konden worden geboden, soms voor uitdagingen thuis.

Uitdagingen bij afstandsonderwijs hadden gevolgen voor de leerprestaties van leerlingen. Leerkrachten ervoeren dat met name de zwakke leerlingen onder het thuisonderwijs hadden geleden, terwijl de betere kinderen er soms juist extra op vooruitgingen. Onderzoek uit deze periode wijst uit dat kinderen over het algemeen minder leervooruitgang lieten zien en dat met name kinderen uit kwetsbare groepen (in dit geval laagopgeleide ouders) leerachterstanden opliepen (Engzell et al., 2020).

Ouders en leerkrachten ervoeren dat het soms lastig was om kinderen die voorliepen voldoende extra uitdaging te bieden. Aanbod voor deze leerlingen, zoals de plusklassen, is vooral gericht op samenwerking,

kritische vragen stellen en leren van elkaar. Dat ging tijdens het thuisonderwijs niet en kon daarna niet meteen doorgang vinden.

Een groot deel van de basisschoolkinderen, ouders en leerkrachten geeft aan dat zij met betrekking tot school op dit moment geen gevolgen meer ervaren van de coronaperiode. Er was de afgelopen periode genoeg ondersteuning (budget vanuit de gemeente/overheid) beschikbaar om leerachterstanden het hoofd te bieden.

Middelbare school

Jongeren ervoeren voor- en nadelen van thuisonderwijs. Jongeren ervoeren meer vrijheid om te bepalen wat ze wanneer deden en dat zij minder tijd kwijt waren aan school. Sommigen benoemen dat ze de lessen gewoon vanuit bed konden volgen en dat ze tijdens lessen andere dingen konden doen. Dit laatste was voor de rest van de jongeren juist de reden om liever fysieke lessen te volgen; thuis hadden ze te veel afleiding.

Jongeren en ouders benoemen in de focusgroepen dat er sprake is van leerachterstanden door corona. Landelijk onderzoek bevestigt dat middelbare school leerlingen het tijdens de coronaperiode moeilijker vonden om nieuwe stof te leren en lagere cijfers haalden, waardoor leerachterstanden zijn ontstaan (Inspectie van het Onderwijs, 2021). Jongeren geven in de focusgroep aan dat ze tijdens de schoolsluitingen minder (goed) konden leren. Nu is dat moeilijk in te halen, omdat ze door moeten met nieuwe lesstof. Jongeren geven aan dat het inhaalwerk, dat gepaard gaat met het verwerken van heel veel lesstof en veel toetsen in een korte tijd, stress geeft. Ouders voegen toe dat na corona leerachterstanden soms moeilijk in te lopen zijn, omdat vanwege lerarentekort nu soms minder goede leerkrachten voor de klas staan of lessen helemaal niet door kunnen gaan.

Ouders zagen dat hun kinderen in het begin van de schoolsluiting serieus bezig waren met hun schoolwerk, maar dat aan het eind de rek eruit was. Naast dat dat voor inhoudelijke leerachterstanden zorgde bij vakken, hebben sommige jongeren in die periode minder goed 'leren leren'. Daarmee bedoelden de ouders dat schoolwerk plannen en weten hoe je huiswerk het best kunt aanvliegen lastig is voor sommige jongeren. Daarin merken ze dat jongeren die dit uit zichzelf al redelijk konden en discipline hebben, dit juist beter hebben leren doen, omdat ze tijdens corona zelfstandiger moesten werken. Kinderen die dit uit zichzelf niet goed konden, zijn hierop juist achteruitgegaan. De ouders weten niet zeker in hoeverre dit met corona te maken heeft, maar het is wel iets waarbij ze problemen signaleren. Onderzoek laat zien dat leerlingen tijdens de coronaperiode een achterstand hebben opgelopen in studievaardigheden (Inspectie van het Onderwijs, 2021).

Verschillende jongeren geven aan sinds de coronaperiode te kampen met een verminderde motivatie om te leren. Dat kwam volgens hen omdat het thuisonderwijs voor hen niet uitnodigend was om te leren en er veel afleiding was thuis. Zij geven aan het nu nog steeds lastig te vinden zichzelf te motiveren. Volgens de jongeren komt dat omdat zij nu een leerachterstand ervaren, die demotiverend werkt. Landelijk onderzoek uit 2021 bevestigt dat leerlingen tijdens de coronaperiode minder gemotiveerd waren om hun best te doen op school, omdat ze de leuke en facultatieve momenten van school misten (Inspectie van het Onderwijs, 2021). Leerkrachten ervaren dat de coronaperiode grote gevolgen had voor de motivatie van leerlingen en geven aan dat dit nu nog steeds bij een deel van de leerlingen zo is. Sommige jongeren geven daarentegen aan wel weer thuis les te willen hebben, omdat ze dan meer controle hebben over waar ze voor leren en minder afleiding hebben, waardoor ze zich beter kunnen concentreren.

4.2 Aanbevelingen 4-12 jaar

Zorg voor meer buitenspeelmogelijkheden en activiteiten op school

Een thema dat veel terugkwam in de aanbevelingen van kinderen (op alle scholen) was het buitenspelen. Hoewel er veel aanbevelingen waren rondom buitenspelen, wisten de kinderen niet zo goed wat de link met corona is. Wel geven ze aan buitenspelen fijn en belangrijk te vinden, maar dat dit lastiger was voor sommige kinderen tijdens de coronaperiode (zie hoofdstuk 5).

De kinderen die wij spraken geven aan dat ze graag vaker of langer zouden willen buitenspelen tijdens schooltijd of tijdens het overblijven, of dat ze een continurooster willen, zodat ze dit na school langer kunnen doen. Een aantal kinderen geeft aan dat dit belangrijk is voor de concentratie.

Naast de wens om (meer) buiten te spelen geven verschillende leerlingen aanbevelingen voor het verbeteren van inrichting en gebruik van het schoolplein. Omdat het per school verschillend is hoe het schoolplein er nu uitziet, verschillen deze aanbevelingen per school. Denk aan zaken als meer fietsenrekken, plek voor stuntsteps, specifieke speeltoestellen, schooltuintjes en meer ruimte voor voetballen op het schoolplein.

In de aanbevelingen kwam daarnaast terug dat kinderen graag sport- of spelactiviteiten doen op school. Er werden allerlei suggesties gedaan van activiteiten die leuk zouden zijn om extra te doen. Deels ging dat over diversere sportactiviteiten (zoals een sport uitproberen), gymmen en zwemmen. Maar ook andere spelactiviteiten zoals gamen en workshops werden genoemd.

Zorg bij leerlingen voor meer eigen regie over de schooldag

Leerlingen hebben tijdens de coronaperiode meer regie ervaren over hoe ze hun schooldag invullen en konden meer op eigen tempo werken. Een aantal leerlingen geeft aan dat fijn te hebben gevonden. Verschillende leerlingen en ouders zouden dit in de toekomst graag meer op school terugzien. Een aantal ouders benoemt dat er in Volendam weinig variatie is in schoolaanbod wat betreft soorten onderwijs: er is nu geen school die op deze manier onderwijs aanbiedt.

Besteed aandacht aan pesten

Kinderen van verschillende scholen die wij spraken geven aan dat er meer aandacht moet zijn voor (het bestrijden van) pestgedrag. Zo moet meer over pesten gepraat worden en moeten leerkrachten scherp zijn op of pestgedrag voorkomt. De kinderen vinden dat leraren eerder en vaker moeten ingrijpen bij pestgedrag. Deze aanbeveling werd benoemd op één school, en kinderen benoemen later dat deze niet zozeer gerelateerd was aan de coronaperiode, maar wel belangrijk was.

Ondersteun ouders, zodat zij hun kinderen beter kunnen helpen

Uit de ervaringen bleek dat opgelopen onderwijsachterstanden met name groot waren bij kinderen uit kwetsbare gezinnen. Sommige ouders konden weinig begeleiding bieden aan hun kinderen omdat ze de taal onvoldoende machtig zijn. Daarnaast geven ouders aan hun kinderen beter te kunnen helpen als ze weten welke uitleg de school bij bepaalde lesstof geeft. Een voorbeeld van ondersteuning aan ouders die op dit moment al loopt op een van de scholen waar wij het onderzoek deden is taalles voor ouders. Ouders die de Nederlandse taal nog niet goed machtig zijn en les willen, mogen gratis en laagdrempelig (op de school zelf) taallessen volgen. Dit is een mooi en waardevol initiatief, en het zou goed zijn als dit wordt versterkt. Op dit moment is de taalles namelijk afhankelijk van een vrijwilliger en zijn er weinig lesmaterialen beschikbaar.

4.3 Aanbevelingen 12-18 jaar

Besteed meer aandacht aan stress en motivatieproblemen bij leerlingen

Veel jongeren geven aan tijdens de coronaperiode motivatieproblemen te hebben gehad voor schoolwerk. Ouders beamen dit. Doordat ze toen minder gedaan hebben, ervaren verschillende jongeren nu extra veel stress voor hun schoolwerk. Met name jongeren die in het examenjaar zitten en op relatief korte termijn dus moeten presteren bij hun examens, hebben het gevoel niet aan de verwachtingen te kunnen voldoen. Dit willen zij niet, en daarom werken ze extra hard om de lesstof die ze gemist hebben in te halen en tegelijk de nieuwe lesstof aan te leren. Dat zorgt dat bij sommige jongeren voor veel stress.

Daarnaast geven verschillende jongeren aan dat ze sinds corona kampen met een verminderde motivatie om te leren. Het thuisonderwijs was voor hen niet uitnodigend om te leren, en door de leerachterstand die ze nu ervaren raken ze minder gemotiveerd. En nu vinden ze het soms nog steeds moeilijk om zichzelf op te peppen. Jongeren zouden graag meer aandacht zien vanuit school of andere instanties om hen met deze gevoelens van stress en motivatiedip te helpen.

Organiseer passende bijlessen

Omdat jongeren en hun ouders zien dat er nog steeds leerachterstanden zijn, bevelen ze scholen aan na schooltijd passende bijles aan te bieden. Zo worden leerachterstanden ingehaald, waarmee hopelijk de motivatie terugkomt. Nu is dat volgens de jongeren op veel scholen nog niet structureel georganiseerd of roosterteknisch niet altijd mogelijk. Ouders zien wel mogelijkheden voor bijlessen op school, maar zien ook dat dit niet aansluit bij wat de jongeren willen en merken dat jongeren hier maar weinig gebruik van maken.

De bijlessen moeten aantrekkelijker gemaakt worden en de noodzaak ervan moet meer doordringen bij leerlingen. Dit kan bijvoorbeeld door: leerlingen wat dwingender door te sturen naar die bijlessen vanuit school, de bijlessen op momenten te plannen dat de jongeren daar tijd voor hebben of andere docenten in te zetten dan de docenten van wie de jongeren les krijgen in een bepaald vak. Dit laatste vinden de jongeren die wij spraken aantrekkelijker, omdat een andere docent een andere aanpak of uitleg kan geven dan de reguliere docent, wat mogelijk helpt om de stof beter te begrijpen.

Besteed meer aandacht aan studievoordigheden

Zoals hierboven omschreven zien ouders dat sommige jongeren achterlopen in het 'leren leren'. Deze jongeren zijn minder zelfredzaam als het gaat om lesstof opnemen. Onderzoek bevestigt dat leerlingen een achterstand hebben opgelopen in studievoordigheden tijdens de coronaperiode (Inspectie van het onderwijs, 2021). Ouders vinden het lastig hun kinderen hierin te ondersteunen, en vinden dat de school hier een rol in moet pakken.

Verbeter voorzieningen en activiteiten op school

Jongeren en ouders geven een aantal aanbevelingen voor de voorzieningen en faciliteiten op school. Om sociale contacten te bevorderen zouden ze graag meer ruimtes op school hebben waar ze in de pauze of tijdens tussenuren kunnen zijn (denk aan aula met banken, plekken die buiten zijn). Belangrijk is dat sommige plekken ingericht zijn om mensen bij elkaar te brengen en het op sommige plekken juist verplicht is stil te zijn, zodat ze zich op schoolwerk kunnen concentreren.

Daarnaast geven leerlingen aan dat ze vaker (leerzame) activiteiten tijdens lessen willen (bijv. escaperoom). Ouders voegen toe dat het belangrijk is om dit soort activiteiten op school en uitstapjes met school nu zoveel mogelijk door te laten gaan. Ze merken namelijk dat in de coronaperiode dit soort zaken

niet doorgingen en dat kinderen dat echt gemist hebben en zich soms ook tekortgedaan voelen, omdat een jaarlaag hoger of lager de uitjes wel heeft gehad (denk aan schoolkamp).

Verder zegt een aantal leerlingen graag meer variatie in het aanbod aan eten en drinken in de schoolkantine te zien. Daarnaast willen verschillende leerlingen graag meer variatie in het sportaanbod tijdens de gym en vaker gymles buiten. Ten slotte willen de jongeren meer aanbod aan creatieve buitenschoolse activiteiten, voortbouwend op de creatieve vakken die ze al krijgen (bijvoorbeeld dat je bij het vak 'Bouw en Interieur' extra dingen kunt maken als je dat wilt). Ze willen daar meer tijd aan besteden en daarin meer uitgedaagd worden, zodat ze meer over een bepaald (vak)gebied kunnen leren. Deze wensen kunnen zij niet direct relateren aan corona, maar het zijn wel zaken die zij graag zien veranderen. Ouders zien hier wel een link met corona. Ze benoemen dat er veel 'creativiteit' verloren is gegaan doordat kinderen tijdens de lockdowns veel online moesten doen. Ook toen alles weer openging, bleef de digitale wereld volgens de ouders in verhoogde mate ingebed in het dagelijks leven van hun kinderen. Deels omdat hier een interesse was gewekt, en deels omdat er nog steeds op sommige scholen online aanbod is. Dit kwam en komt in de plaats van andere creatieve zaken, onder andere in uitstapjes met school.

5. Buurt en vrije tijd

5.1 Ervaringen coronaperiode

Omdat scholen en sport- en cultuurverenigingen gesloten waren tijdens de lockdowns en leerlingen beperkt waren in met wie ze konden afspreken, zaten de leerlingen aanzienlijk vaker thuis in hun vrije tijd. In eerdere hoofdstukken kwam al naar voren dat dit invloed had op onderwijs, gezondheid en welzijn. Uit de gesprekken blijkt dat de kinderen en jongeren hun extra tijd thuis hebben gevuld met buitenspelen (vooral de wat jongere kinderen) en meer gamen (alle kinderen en jongeren).

Het verschilde per kind of ze tijdens de coronaperiode meer of minder gingen buitenspelen. Sommige kinderen geven aan meer vrije tijd te hebben gehad en daardoor juist meer naar buiten te zijn gegaan. Anderen gingen of mochten vanwege corona niet (met andere kinderen) buitenspelen. Sommige kinderen konden dan nog wel in de eigen tuin buitenspelen. Eerder onderzoek onderschrijft deze ervaringen. Daaruit blijkt dat basisschoolkinderen tijdens de coronalockdown minder bewogen en meer schermtijd hadden, maar dat dit verschilt tussen kinderen. Met name kinderen die voor de coronaperiode al weinig buitenspeelden, bleven dat weinig doen. Kinderen die al veel buitenspeelden, gingen juist nog meer buitenspelen tijdens de coronaperiode (Slot-Heijs et al., 2020a, 2020b).

Gamen vormde een aantrekkelijk en veelgehoord alternatief voor het wegvallen van andere activiteiten zoals school, sporten op de vereniging en muzieklés. Alle kinderen en jongeren die wij spraken, van groep 5 tot en met de middelbare school, geven aan meer te zijn gaan gamen in deze periode. Ouders geven aan dat hun kinderen tijdens de coronaperiode het gamen hebben ontdekt en dat nu nog steeds in verhoogde mate doen. Ouders van jongeren die al van de middelbare school af zijn geven wel aan dat het gamegedrag weer een heel stuk minder wordt als de jongeren wat ouder worden, omdat ze dan andere interesses krijgen.

5.1 Aanbevelingen 4-12 jaar

Maak speelplekken in de openbare buitenruimte aantrekkelijker

Kinderen geven aan dat na de coronaperiode inmiddels het meeste wel weer normaal is. Maar ze hebben wel aanbevelingen om het voor kinderen in de buurt nog fijner te maken, waarbij ze vooral aan de openbare buitenruimte denken. Bijna alle kinderen van de basisschool die we spraken geven aan dat ze graag een verandering zien in de beschikbare faciliteiten voor buitenspelen, bijvoorbeeld omdat ze speelvoorzieningen missen of bestaande voorzieningen niet aansluiten bij hun leeftijd of behoeften. De behoeften verschillen tussen wijken. Zaken die genoemd zijn, zijn chillplekken, onderhoud van bestaande speelplekken (denk aan gras maaien, voetbalveldje met veel kuilen in het veld), voorzieningen om een speelplek aantrekkelijker te maken (denk aan meer prullenbakken of een watertappunt) en plekken die geschikt zijn voor de wat oudere basisschoolkinderen (denk aan een skatepark).

Verschillende betrokkenen uit het onderwijs benoemen dat het schoolplein een centrale plek is of kan zijn om te spelen of sporten voor kinderen in de buurt. Maar scholen kiezen er nu vaak voor om hun plein niet beschikbaar te stellen buiten schooltijd, omdat zij dan verantwoordelijk zijn voor eventuele schade of slijtage. Ditzelfde geldt voor de voorzieningen van sportverenigingen. Volgens betrokkenen uit het onderwijs is het nodig in gesprek te gaan om gezamenlijk een oplossing te vinden om deze plekken wel toegankelijk te maken voor kinderen uit de buurt.

Communiceer over de inrichting van de buitenruimte

Zowel de ouders als de kinderen die wij spraken noemden dat de gemeente verschillende plannen had voor hun wijk. Bijvoorbeeld voor de aanleg van een skatebaan, een doenerspark en een Cruyff Court. Deze plannen zijn tot nu toe nog niet gerealiseerd. Ouders en kinderen zouden graag vanuit de gemeente meer horen over wat er gebeurt met plannen die er liggen, waarom een plan eventueel niet doorgaat of wanneer een plan wordt uitgevoerd. Dit voorkomt onrust en ontevredenheid.

5.2 Aanbevelingen 12-18 jaar

Verbeter de veiligheid op straat

In de gesprekken kwam duidelijk naar voren dat sommige jongeren zich niet veilig voelen op straat in de buurt van hun huis (in Volendam). Daardoor blijven ze vaker binnen, gamen ze meer en worden ze eenzamer. Het onveilige gevoel wordt voornamelijk veroorzaakt door groepen hangjongeren op straat. Deze hangjongeren zijn iets ouder dan de jongeren die wij spraken, kunnen (volgens deze leerlingen) nergens naartoe en vertonen gedrag waar de jongeren die wij spraken zich niet veilig bij voelen (bijvoorbeeld vechtpartijen op straat). De jongeren hebben het gevoel dat onveiligheid op straat gedurende de afgelopen jaren is toegenomen. Eén leerling denkt dat het ongewenste gedrag van hangjongeren mede wordt veroorzaakt doordat de opvoeding veranderd is en de thuissituatie tijdens corona niet goed was voor sommige van deze hangjongeren.

De geïnterviewde leerlingen zien daarom graag dat de veiligheid op straat wordt verhoogd, bijvoorbeeld door meer handhaving/politie op straat of meer lantaarnpalen bij fietspaden waarlangs jongeren naar school fietsen. Specifiek werd genoemd dat het weghalen van 'de rode bankjes' in Volendam niet heeft geholpen om hun gevoel van veiligheid op die plek terug te krijgen, want de oudere jongeren die daar onrust veroorzaakten zijn daar nog steeds.

Regel plekken waar jongeren in de buurt samen kunnen komen

Deels omdat ze zich op straat niet veilig voelden en deels omdat ze iets te doen missen in hun vrije tijd, willen jongeren graag meer plekken buiten hun eigen huis waar ze regelmatig samen kunnen komen met vrienden. Sommige jongeren die we spraken bedoelen hiermee een binnenlocatie om bijvoorbeeld een spelletje te doen of samen te gamen, maar andere jongeren hebben het meer over een buitenlocatie, zoals een sportveld (die zijn er wel, maar ze zijn niet altijd open voor iedereen of beschikbaar, omdat er een sportclub op traint). Zo voorkom je volgens de jongeren dat jongeren op straat gaan hangen en 'dingen gaan uithalen'.

Vooraf tijdens de coronaperiode ervoeren de jongeren gebrek aan dit soort plekken buitenshuis als belemmerend. Als dit soort plekken populair zijn, kan er iets georganiseerd worden, maar het moeten vooral plekken zijn waar jongeren kunnen chillen. Voor een binnenlocatie is PX een veelgenoemde plek. Dit is een plek waar jongeren van deze leeftijd terecht kunnen, maar is toch niet populair onder de jongeren. Tips die jongeren en hun ouders hebben om zo'n soort plek aantrekkelijker te maken zijn:

- Betrek jongeren zelf bij de organisatie van dit soort locaties, zodat het eruitziet zoals ze willen en er eventueel activiteiten worden gedaan die ze willen.
- Zorg dat de volwassenen die bij zo'n locatie betrokken zijn aansluiten bij de leefwereld van de jongeren, zodat er een band kan ontstaan.
- Zorg dat het een plek is waar ze terecht kunnen als ze willen (dus structureel).

Ouders benoemen dat zo'n plek belangrijk is omdat jongeren dan op een leuke en veilige manier buiten hun bubbel kunnen komen en andere jongeren kunnen ontmoeten naast hun eigen vriendengroep. Dat is belangrijk om het leuk te houden en goed voor de sociale vaardigheden.

6. Sport en cultuur

6.1 Ervaringen coronaperiode

Tijdens de coronaperiode konden activiteiten zoals sportlessen en muzieklessen in verschillende perioden niet doorgaan of werden ze online aangeboden. Voor sport was er daarnaast een periode dat alleen (buiten)trainingen werden gedaan en geen wedstrijden. De uitdaging van georganiseerd sporten of muziek maken viel tijdens de coronaperiode weg, net als culturele uitstapjes, zoals museum- of bioscoopbezoek in de vrije tijd of met school.

Kinderen en jongeren waren door het wegvallen van het georganiseerde aanbod meer op zichzelf aangewezen om te blijven sporten en bewegen. Sommige jongeren zochten alternatieven voor georganiseerde sport, zoals fietsen en wandelen, maar niet iedereen. Gedurende de coronalockdowns daalde het aantal kinderen (5-18 jaar) dat sportte sterk (Pulles et al., 2022). Door de combinatie van het wegvallen van het georganiseerde sportaanbod en de gymles heeft een deel van de basisschoolkinderen in Nederland niet alleen minder gesport, maar ook minder bewogen. Dit waren met name de kinderen die in de vrije tijd weinig bewegen of buitenspelen (Slot-Heijs et al., 2020a).

Sportprofessionals in de gemeente Edam-Volendam geven aan duidelijk te merken dat de coronaperiode gevolgen heeft gehad op de motorische vaardigheden van kinderen. Deze ervaring wordt onderschreven door onderzoek, waaruit blijkt basisschoolkinderen lager scoren op motorische vaardigheden na de eerste lockdown ten opzichte van daarvoor (Vrieswijk et al., 2021).

Culturele activiteiten konden nauwelijks doorgang vinden, omdat locaties als musea, de bibliotheek en de muziekschool gesloten waren tijdens de lockdowns. Verschillende kinderen geven aan dat de muzieklessen nog wel online werden gegeven. Kinderen van de basisschoolleeftijd vertelden desgevraagd dat ze culturele uitjes niet zo hadden gemist, omdat ze dat voor corona al niet vaak deden. Jongeren gaver vaker aan die te missen, met name omdat ze hierdoor hun leeftijdsgenoten minder zagen. Ouders zien dat hun kinderen (ook die van basisschoolleeftijd) soms wel veel gemist hebben. Zeker als de vergelijking kon worden gemaakt met voor corona, bijvoorbeeld dat een klas hoger wel dat uitje had gehad, vonden kinderen die niet konden gaan het soms lastig.

De meeste kinderen, jongeren en ouders geven aan dat na de lockdowns, toen de activiteiten weer door konden gaan, sport- en muzieklessen gewoon weer als vanouds werden opgepakt. Ouders en praktijkprofessionals zien echter dat een deel van de kinderen en jongeren deze dingen na de coronaperiode niet meer heeft gedaan. Voor deze laatste groep leek het lastig de discipline weer op te brengen om te starten. Onderzoek binnen de sportsector (Pulles et al., 2022) bevestigt dat de sportdeelname van Nederlanders, waaronder kinderen, is gedaald. Voor kinderen neemt de deelname sinds september wel weer toe (Pulles et al., 2022).

6.2 Aanbevelingen 4-12 jaar

Verbeter aanbod van en communicatie over buitenschoolse activiteiten

Buitenschoolse activiteiten vormen een belangrijke laagdrempelige manier om alle kinderen met het aanbod van sport en cultuur te bereiken. Zowel ouders als kinderen benoemen in de focusgroepen dat ze dit aanbod belangrijk en/of leuk vinden en hier graag meer van zouden zien. Betrokkenen uit het onderwijs ervaren dat het bestaande aanbod niet breed genoeg is. Zij zien dat veel activiteiten die worden aangeboden zich richten op de bovenbouw van het basisonderwijs of op het middelbaar onderwijs, maar niet op jongere kinderen.

Belangrijker nog is dat het bereik van en de communicatie over activiteiten op dit moment onvoldoende is. Sport, bewegen en cultuur wordt door veel organisaties in de gemeente uitgevoerd, waardoor het aanbod is versnipperd. Daarnaast worden deze activiteiten maar beperkt gepromoot. Ouders zien ze vaak niet voorbijkomen en moeten er zelf actief naar op zoek gaan. Daardoor komen ze er soms te laat achter dat bepaalde activiteiten worden georganiseerd.

De inschatting is dat de ouders van kinderen die het juist nodig hebben (bijvoorbeeld omdat ze nog niet bij een sport- of cultuurvereniging zitten) zelf minder actief op zoek gaan en het bestaan van de activiteiten dus helemaal niet te weten komen. Het zou goed zijn één platform in te richten waarop alle buitenschoolse activiteiten te vinden zijn die in de gemeente worden aangeboden. Daarnaast zou het voor ouders prettig zijn als ze informatie of flyers over bepaalde activiteiten krijgen via bijvoorbeeld school.

Houd sport- en culturaanbod voor iedereen betaalbaar

Zowel ouders als kinderen hadden de aanbeveling om sport- en cultuuractiviteiten voor iedereen betaalbaar te maken. Zij ervoeren zelf dat sommige ouders bepaalde voetbal- en zwemlessen die kinderen graag wilden doen nu niet kunnen betalen. Ouders zien daarnaast dat verenigingen het zelf zwaar hebben in deze tijd, bijvoorbeeld omdat vrijwilligers zijn afgehaakt met corona en niet zijn teruggekomen en omdat energiekosten oplopen. Zij vinden het belangrijk dat de gemeente ervoor zorgt dat sportverenigingen en culturele instellingen open kunnen blijven.

Geef zwemles prioriteit

Ouders benoemen dat tijdens de coronaperiode de zwemles bij kinderen werd onderbroken, waardoor kinderen veel later dan normaal hun eerste zwemdiploma halen. Dit is niet goed, omdat er in Volendam veel water is. De ouders vinden het daarom erg belangrijk dat hun kind een zwemdiploma heeft. Nu gaan de zwemlessen wel weer gewoon door, maar een groep ouders geeft aan dat er nu lange wachtlijsten bij het zwembad in de buurt zijn. Dat je als ouder nog steeds niet mag kijken bij de zwemles, ervaren ouders als vervelend. Ouders vragen de gemeente om met het zwembad in gesprek te gaan en te kijken naar de mogelijkheden om alle kinderen die dat willen snel hun zwemdiploma's te laten halen.

6.3 Aanbevelingen 12-18 jaar

Bied activiteiten aan in de buurt die aansluiten bij interesses van jongeren

Jongeren (zowel jongere als oudere middelbareschoolleerlingen) willen graag dat er meer activiteiten worden georganiseerd in de buurt die aansluiten bij hun leeftijd en interesses. Nu is er erg weinig, vinden ze, met name voor de wat oudere leerlingen van de middelbare school. Ze zien vooral activiteiten en evenementen voor mensen boven de 18 (waar alcohol geschonken mag worden, zoals de kermis) of voor jongere kinderen (bijv. kinderdisco), maar dat is beide niet voor hen. Soms zijn er wel leuke eenmalige activiteiten, maar ze zouden graag wekelijks activiteiten zien. Volgens de jongeren is er een organisatie in de gemeente die evenementen/activiteiten opzet, maar de ervaring is dat er voor de coronaperiode veel vaker activiteiten werden georganiseerd dan nu.

Ouders en professionals beamen dat er activiteiten voor jongeren ontbreken. Dat is volgens hen niet omdat er nooit iets georganiseerd wordt (er wordt eigenlijk al best veel gedaan), maar jongeren zijn hier niet altijd van op de hoogte of het past niet bij hun interesses. Het is belangrijk om te achterhalen hoe activiteiten beter bij de interesses van jongeren kunnen aansluiten. Het zou goed zijn de jongeren daar zelf bij te betrekken door hen mee te laten praten en daarbij het gevoel te geven dat dit daadwerkelijk ergens toe leidt.

De jongeren die deelnamen aan dit onderzoek dachten bij activiteiten met name aan uitjes, muziek- en sportevenementen (zoals een gymzaal waar verschillende spelactiviteiten te doen zijn, plaatselijke sportactiviteiten of toernooien) of cursussen op het gebied van koken, muziek en kunst. Naast dat ze dit leuk zouden vinden, geven jongeren aan dat dergelijke evenementen mensen weer bij elkaar kunnen brengen. Verder noemden ze bijvoorbeeld dat ze graag bij een populaire openbare zwemplek kansen zagen om activiteiten te organiseren. Enkele jongeren zeggen dat zij graag een gevarieerder aanbod van boeken (o.a. meer Engelstalige boeken, meer boeken over talen en cultuur, meer leesboeken en comics in plaats van alleen informatieve boeken) zouden terugzien in de plaatselijke bibliotheek. Op school kunnen ze hier niet voor terecht, want er is geen schoolbibliotheek.

Ouders geven verder aan het belangrijk te vinden dat activiteiten (ook) rustig zijn opgezet en kleinschalig zijn, bijvoorbeeld een spelletjesavond of een bioscoopavond. Volgens ouders zijn jongeren in de coronatijd grote menigtes ontwend en kan drukte nu te veel prikkels opleveren. Volgens ouders is het goed om niet alleen met de eigen vriendengroep te zijn, maar ook juist andere sociale contacten op te doen.

Ouders benoemen dat het belangrijk is dat activiteiten die worden georganiseerd gratis zijn, zodat iedereen eraan kan deelnemen. Dit geeft ouders die bijvoorbeeld een lidmaatschap bij een sportvereniging voor hun kinderen niet kunnen betalen meer mogelijkheden om hun kind aan sport, cultuur of andere recreatieve activiteiten te laten deelnemen.

7. Gezond opvoeden

7.1 Ervaringen coronaperiode

Naast het ophalen van de ervaringen van hun kinderen tijdens en na corona hebben we ouders gesproken over het opvoeden van hun kinderen in coronatijd en daarna. Zeker toen school en andere plekken waar kinderen normaal komen niet meer bereikbaar waren door lockdowns, waren ouders misschien wel de enige opvoeders die kinderen fysiek en mentaal gezond konden houden. Uit onderzoek (Kluwer, 2021) blijkt dat dit voor gezinnen zowel positieve als negatieve gevolgen had. Ouders hadden meer tijd met hun kinderen, hebben meer dingen gedeeld die hun kinderen bezighouden en hebben meer plezier gehad met hun kinderen. Maar ze ervoeren ook vaker problemen in de opvoeding en met de school (prestaties) van hun kinderen. Toch waren ouders met thuiswonende kinderen grotendeels neutraal of positief over de effecten van corona op het gezin en was slechts een kleine groep (11%) daar negatief over (zoals problemen in de ouder-kindrelatie en problemen met opvoeding). Deze negatieve effecten van corona op het gezin werden vaker ervaren door ouders die meer stress hadden. Opvallend was dat de negatieve invloed van stress op het gezin minder sterk of zelfs afwezig is wanneer er sprake is van meer sociale steun (van vrienden, familieleden, burens, enz.) en wanneer partners goed met elkaar communiceren over die stress en elkaar helpen daarmee om te gaan. Het lijkt erop dat gezinnen die al wat zwakker waren, bijvoorbeeld doordat ze die sociale steun niet hadden of al meer stress hadden, het nog moeilijker hebben gekregen, terwijl gezinnen waar het best goed liep relatief weinig last hadden van de coronaperiode. Hiermee zijn verschillen dus vergroot.

Veel ouders die wij voor dit onderzoek spraken, geven aan de lockdowns waarin de scholen gesloten waren lastig en hectisch te hebben gevonden. Hun kinderen bleven thuis en moesten beziggehouden worden. Vanaf groep 3 moesten kinderen vaak geholpen worden met thuisonderwijs. Hoe het thuisonderwijs verliep was afhankelijk van de leeftijd en houding van het kind en van of het kind achter- of voorliep op klasgenoten qua kennis. In alle focusgroepen met ouders kwam naar voren dat het motiveren van hun kinderen voor schoolwerk uitdagend was. Vaak ontstond daardoor negatieve energie.

Leerkrachten zagen dat de periode van thuisonderwijs in sommige gezinnen tot hevige frustraties en wrijving leidde. In sommige gevallen was de thuissituatie zo dat deze kinderen, in overleg met de ouders en school, uiteindelijk toch naar school zijn gegaan. Ouders met een niet-westerse achtergrond die het Nederlands nog niet volledig machtig zijn, vonden het lastig hun kinderen te helpen met schooltaken, omdat ze een taalbarrière ervoeren. Sommige ouders geven aan het huiswerk van hun kinderen niet altijd goed uit te kunnen leggen omdat ze de stof zelf niet snapten.

Volgens de ouders zijn de ervaringen met het thuisonderwijs wel afhankelijk van de eigen instelling. Eén ouder zegt dat ze zich in de eerste lockdown heel druk heeft gemaakt over schoolwerk, maar dat ze dat in de tweede lockdown veel meer heeft losgelaten, omdat ze had gemerkt dat veel druk niet zorgt voor een gezelligere situatie in huis. Daarnaast zag deze moeder toch dat bij thuisonderwijs minder goed geleerd kan worden en was haar instelling dat het later wel zou worden ingehaald.

De ervaringen van ouders waren afhankelijk van hun eigen (werk)situatie. Ouders die thuis werkten ervoeren vaak veel druk, omdat ze hun eigen werk moesten doen en daarnaast hun kinderen moesten helpen met huiswerk of op jongere kinderen moesten passen. Soms schoot het erbij in om hun kind echt goed in de gaten te houden. Eén ouder vertelde bijvoorbeeld dat ze pas merkte dat de schoolsluitingen veel hebben gedaan toen haar dochter weer naar school mocht na de schoolsluiting. Dat had ze niet zo in de gaten gehad tijdens de lockdown, omdat ze toen zo druk was.

Maar ook ouders die elders werkten ervoeren moeilijkheden tijdens de lockdowns, omdat hun kinderen veel vaker alleen thuis waren (vanaf een bepaalde leeftijd) en er daardoor weinig controle en overzicht

was. Eén ouder geeft aan dat hij achteraf vindt dat hij eigenlijk meer had moeten opletten wat zijn kinderen thuis deden achter de laptop en er meer bovenop had moeten zitten bij schooltaken. Wel erkent hij dat het lastig is wanneer je als ouder fulltime buiten de deur werkt, want dan komt het aan op de avonden en dan zijn er ook andere zaken waarmee je als gezin mee bezig wilt zijn.

7.2 Aanbevelingen

Creëer goede afstemming tussen school en thuis

Ouders vinden dat er een goede relatie moet zijn tussen de school en thuisomgeving als het gaat om de opvoeding van hun kind. Belangrijk hierbij is dat de school en de thuisomgeving elkaar aanvullen. Daarom is het belangrijk dat duidelijk is of bepaalde opvoedingstaken thuis of op school liggen. Dat is nu niet altijd zo. Door corona hebben kinderen bijvoorbeeld wat (leer)achterstand opgelopen. De ouders hebben het gevoel dat de school geen tijd heeft om dit op te pakken, maar zelf weten ze niet precies wat er geleerd moet worden en hoe ze dat hun kinderen aan kunnen leren.

Geef hulp bij mentale (on)gezondheid

In hoofdstuk 3 beschreven we dat de coronaperiode gevolgen had voor de mentale gezondheid van kinderen en jongeren. Ouders geven aan dat zij hier niet altijd goed een gesprek over kunnen aangaan met hun kinderen. Daarom zou het kinderen en jongeren volgens ouders ten goede komen om ook met andere mensen te praten dan hun ouders ('kinderen nemen andere dingen aan van buitenstaanders'). In paragraaf 3.2 en 3.3 stonden hiervoor een aantal aanbevelingen voor kinderen. Ouders kunnen geholpen worden om zelf het gesprek met hun kinderen beter aan te gaan en het eerder te signaleren als er iets mis is.

Deel informatie over sociale media en gamen

Kinderen krijgen steeds jonger een telefoon en worden daarmee blootgesteld aan de digitale wereld. Communicatie met vrienden en school gebeurt deels digitaal en vanaf de bovenbouw van de basisschool komen sociale media en gamen erbij. De invloed van de online omgeving op kinderen en jongeren is groot, maar zowel ouders als kinderen/jongeren zijn zich volgens de ouders die wij spraken nog te weinig bewust van de effecten van het gebruik daarvan. Bijvoorbeeld van wat er gebeurt met de informatie die een kind op sociale media zet.

Veel ouders geven aan regels te stellen, zoals een maximaal aantal minuten schermtijd, geen telefoon op de slaapkamer of beperken welke apps kinderen kunnen gebruiken. Maar veel ouders vinden het erg moeilijk om te weten wat ze hiermee precies moeten, omdat dit voor hen een wereld is die ze niet goed kennen. Toen zij zelf jong waren was deze er nog niet. Ook hebben kinderen en jongeren hun mobiele telefoon steeds vaker nodig voor school en moeten ze soms van school specifieke apps downloaden, waardoor een hard verbod lastig is.

Ouders vinden dat zij deels zelf verantwoordelijk zijn voor het opvoeden van hun kinderen op dit thema (bijvoorbeeld zorgen dat een kind geen andere leeftijd opgeeft zodat het op TikTok kan, terwijl de app dat officieel niet toestaat), maar dat de school hier ook een rol in heeft.

Bijna alle ouders die wij spraken hebben behoefte aan ondersteuning op dit thema. Ouders vinden het bijvoorbeeld belangrijk dat ze met hun kinderen kunnen praten over sociale media en gamen, en zouden graag meer informatie ontvangen over hoe ze dit gesprek aan kunnen gaan. Sommige ouders weten dat hierover al ondersteuning wordt aangeboden, maar ze zien dat die ondersteuning niet voor iedereen zichtbaar is (bijvoorbeeld de aanwezige flyers in centrum jeugd en gezin, waar vooral ouders van jongere

kinderen komen). Deels ligt de hulpvraag dus bij het bekender maken van de ondersteuning die op dit thema al geboden wordt.

Zorg voor regelmaat

Doordat de lockdowns hebben gezorgd voor een drukke en hectische periode waarin regelmaat vaak een probleem was, schoten andere onderdelen van gezond opvoeden er soms bij in. In één gesprek geven ouders aan dat dat bijvoorbeeld gold voor bedtijden. Daar gingen ze soepeler mee om tijdens corona, omdat niemand in het gezin ergens vroeg moest zijn, en nu hebben ze die regelmaat van op tijd opstaan en naar bed gaan nog steeds niet terug weten te krijgen. Corona heeft in het algemeen gezorgd voor minder regelmaat, en het is lastig om die weer terug te krijgen in het gezin. De ouders hebben behoefte aan hulp bij het aanbrengen van regelmaat in het leven van hun kinderen.

Creëer bewustzijn over een gezonde omgeving

Zoals we in paragraaf 3.3 al benoemden, zien de geïnterviewde ouders problemen met alcohol- en drugsgebruik onder jongeren. Daarnaast zijn veel omgevingen waarin kinderen en jongeren zich begeven ook op andere manieren ongezond. Denk aan een sportkantine waarin allemaal snacks liggen. Een aantal ouders ziet overgewicht als een groeiend probleem in de gemeente. Ouders die wij spraken willen deze situatie graag anders, maar hebben het gevoel dat zij daarin in de minderheid zijn. Ze zien veel andere ouders om zich heen die niet het goede voorbeeld geven, bijvoorbeeld door veel alcohol te drinken waar hun kinderen bij zijn. Deze ouders zien het probleem niet in en 'zitten vast in wat gangbaar is of als normaal wordt gezien in de gemeente', volgens de ouders die wij spraken.

Om een verandering teweeg te brengen is het volgens de ouders die wij spraken belangrijk andere ouders mee te krijgen in een gezonde samenleving. Een gezonde samenleving bereik je volgens hen alleen door iedereen mee te krijgen. Dus ook de ouders die dit nu (nog) niet belangrijk vinden en het slechte voorbeeld geven. Daarbij is met name belangrijk dat er bij alle ouders (meer) kennis en bewustzijn komt van dit thema. Dit moet wel goed gebracht worden. Een ouder die het bijvoorbeeld op dit moment niet nodig vindt dat alles gezond is, moet zich niet aangevallen voelen op zijn gedrag, maar moet wel geïnformeerd worden over de gevolgen.

Om de hele samenleving gezond te krijgen moet volgens de deelnemers aan de focusgroepen niet alleen gericht worden op ouders. Allerlei organisaties moeten samenwerken, zodat alle omgevingen waar kinderen komen (denk aan school, sportclub, openbare ruimte) dezelfde gezonde boodschap uitstralen. In de samenwerking tussen de verschillende partijen (ouders en organisaties) is het ontzettend belangrijk dat er een open communicatie is.

De ouders die wij spraken vinden dat de gemeente een leidende rol moet nemen in het creëren van een gezondere samenleving. Een aantal ouders ziet dat de gemeente al veel acties heeft ondernomen om hierin verandering aan te brengen, en dat waarderen zij. Tegelijkertijd geven ze aan dat dit een ontzettend moeilijke opdracht is en dat de gemeente en al haar inwoners er nog lang niet zijn. Specifiek geven ze aan dat het fijn zou zijn als de gemeente goed naar de inwoners luistert en er daarbij meer direct contact is tussen (iemand van) de gemeente en de inwoners.

Specifiek geven ouders en kinderen een aantal suggesties voor het stimuleren van een gezond voedingspatroon op scholen:

- een continu rooster waarbij kinderen een gezonde maaltijd op school krijgen aangeboden;
- een vanuit de school verplicht gesteld gezond tussendoortje zoals groente of fruit;
- alleen gezonde traktaties van kinderen;
- handhaving van regels voor gezondheid, zodat niet het ene kind snoep eet en het andere fruit;

- meer waterkranen;
- kinderen lessen aanbieden over gezonde leefstijl op school, waarbij ze deze kennis vervolgens meenemen naar hun ouders.

Op sommige scholen is gezonde voeding al erg belangrijk, maar op andere scholen wordt daar nog minder mee gedaan.

8. Tot slot

Met alle input uit de focusgroepen geven we hieronder een kort antwoord op de onderzoeksvragen. De uitgebreide beantwoording is te vinden in de eerdere hoofdstukken van deze rapportage. Daarna reflecteren we op de oorzaak-gevolgrelatie van alle aanbevelingen met corona. Als laatste kijken we kort naar de toekomst.

Ervaringen, gevolgen en ondersteuningsbehoeften van kinderen en jongeren

Uit de gesprekken met kinderen, jongeren, ouders en professionals blijkt dat corona grote gevolgen had op het leven van kinderen en jongeren in de gemeente Edam-Volendam. Het missen van sociaal contact, verveling en onzekerheid stonden daarin centraal. De coronaperiode lijkt met name lastig te zijn geweest voor gezinnen waar het al moeilijk was en voor kinderen/jongeren die al achterliepen op cognitief, mentaal, sociaal of fysiek vlak. Daarmee lijkt corona bestaande verschillen in de samenleving te hebben vergroot.

Veel problemen die zijn ontstaan door corona lijken wel weer te zijn gladgestreken, maar er zijn verschillende situaties die, al dan niet als gevolg van corona, op dit moment als (groot) probleem gezien worden. De meest genoemde en meest urgente waren:

- De mentale gezondheid van (met name) jongeren is de afgelopen jaren achteruitgegaan. Er is meer sprake van eenzaamheid en psychische problemen dan een aantal jaar geleden. Dit blijkt uit zowel regionaal onderzoek van de GGD als uitspraken van jongeren, ouders en professionals die wij hebben gesproken. Op zowel het basisonderwijs als het middelbaar onderwijs vinden ouders en professionals het belangrijk dat er meer aandacht komt voor mentale gezondheid: voor preventie en signalering én voor (laagdrempelig) aanbod voor kinderen en jongeren die ergens tegenaan lopen.
- Ouders en professionals in de gemeente zien verminderde sociale vaardigheden bij kinderen en jongeren. Zij maken minder (nieuw) contact en er is minder interactie. Kinderen en jongeren geven tijdens de focusgroepen aan dat sociale contacten een van de belangrijkste dingen waren die zij hadden gemist tijdens de coronaperiode, hoewel zij hierbij geen ondersteuningsbehoeften noemen. Professionals en ouders benoemen (expressieve) activiteiten (in plaats van thuis zitten/gamen) als mogelijke oplossing hiervoor. Zij ervaren wel dat het lastig is om juist degenen die dit het hardst nodig hebben hiervoor te motiveren.
- Er zijn (met name in Volendam) weinig plekken waar jongeren hun vrije tijd kunnen doorbrengen. Op straat voelen zij zich niet altijd veilig, in cafés mogen ze nog niet naar binnen omdat ze te jong zijn, en activiteiten die worden georganiseerd sluiten vaak niet goed aan bij hun interesses of zijn niet structureel. De aanbeveling is daarom om aanbod te organiseren dat wel aansluit bij hun interesses en plekken zo in te richten dat ze daar graag komen en anderen kunnen ontmoeten.
- Door het thuisonderwijs hebben sommige leerlingen leerachterstanden opgelopen en minder geleerd als het gaat om regels op school, omgang met elkaar en studievoordigheden. Veel kinderen/jongeren hebben toen de scholen weer open waren die achterstand snel weer ingehaald, maar dat geldt zeker niet voor iedereen. Redenen als lerarentekort, te veel stress, geen (structurele) bijles en lage motivatie werden genoemd. Ouders en leerlingen geven aan behoefte te hebben aan ondersteuning bij deze problemen.
- De sport- en cultuurdeelname van basisschoolkinderen is volgens ouders om verschillende redenen verminderd. Kinderen zijn gestopt met activiteiten tijdens de coronaperiode en ze hebben nu niet altijd de motivatie om deze weer op te pakken. Maar ook andere problemen spelen mee. Zo is niet al het aanbod betaalbaar voor ouders. Het laagdrempelige aanbod van buitenschoolse activiteiten dat er is, is daarnaast lastig (online) te vinden. De wens is dat de communicatie hierover beter wordt.

Ervaringen, gevolgen en ondersteuningsbehoeften van ouders

Ouders ervoeren de coronaperiode, met name de periode waarin scholen gesloten waren, als een pittige en hectische periode. Ervaringen waren wel afhankelijk van de situatie, bijvoorbeeld of ouders thuis, elders of niet aan het werk waren en of kinderen al bepaalde achterstanden hadden of niet. Ook hier lijkt te gelden dat gezinnen die al kwetsbaar waren het ergst zijn getroffen en relatief veel opvoedproblemen kennen door corona.

Na corona lijkt het over het algemeen weer goed te gaan met de gezinnen in Edam-Volendam. Veel is weer terug naar normaal. Toch zijn er nog wat zaken rondom gezond opvoeden waar de ouders die wij spraken tegenaan lopen en die waarschijnlijk mede door corona zijn ontstaan of versterkt. De meest genoemde en urgente waren:

- Niet iedereen ziet de gemeente Edam-Volendam op dit moment als een gezonde plek om kinderen op te voeden. Zaken als alcoholgebruik en ongezond eten zijn genormaliseerd, en omdat kinderen en jongeren het slechte voorbeeld krijgen (van bijvoorbeeld ouders, docenten en vrienden), volgen ze dat gemakkelijk. De gemeente kan volgens hen een rol spelen om de omgeving van kinderen gezonder te maken.
- Mede door corona is de online wereld voor veel kinderen en jongeren een plek waar ze contact leggen met hun vrienden en hun vrije tijd doorbrengen. Ouders, die zelf opgegroeid zijn in een wereld zonder mobiele telefoons en spelcomputers, vinden het soms lastig hiermee om te gaan. Bijvoorbeeld om (de juiste) grenzen te stellen en misbruik te voorkomen. Ouders hebben behoefte aan ondersteunende informatie op dit gebied en bevelen aan dat hier op andere plekken (bijv. school) aandacht aan wordt besteed.

Oorzaak-gevolgrelatie met corona

In de gesprekken bleek dat alle kinderen en jongeren erg goed over de coronaperiode konden praten en konden benoemen hoe ze bepaalde momenten in deze periode ervaren hebben. Daarmee werd duidelijk dat deze periode veel indruk op hen heeft gemaakt. Veel kinderen en jongeren geven aan op dit moment nauwelijks gevolgen van corona meer te ervaren, maar bij doorvragen konden vooral de jongeren wel verbanden leggen tussen de situatie nu en de coronaperiode. Ouders vonden in eerste instantie vaak dat er op dit moment weinig gevolgen van corona meer waren in hun leven, maar zagen vooral bij anderen (hun eigen kinderen of andere ouders) wel gevolgen.

De oorzaak-gevolgrelatie tussen corona en de ondersteuningsbehoeften is vaak niet met zekerheid vast te stellen, omdat niemand weet wat er was gebeurd zonder corona. De kinderen en jongeren zijn sowieso veranderd omdat ze een aantal jaar ouder zijn geworden. Van sommige veranderingen was niet helemaal duidelijk of die door corona kwamen of doordat het kind simpelweg ouder werd. Denk aan het online (game)gedrag. Dit werd door ouders in eerste instantie als gevolg van de coronaperiode bestempeld, maar bij doorvragen kwam naar voren dat middelbare scholieren ook voor corona steeds meer gingen gamen en minder gingen buitenspelen. Wellicht heeft corona sommige ontwikkelingen slechts versneld. Daarnaast zijn er andere maatschappelijke ontwikkelingen die een rol kunnen spelen. Sommige zaken, zoals geldzorgen, zullen waarschijnlijk zowel met corona als met nieuwe ontwikkelingen (denk aan de energiecrisis) samenhangen.

In de verschillende focusgroepen is steeds aandacht geweest voor de bijdrage van corona aan de genoemde ondersteuningsbehoeften. De aanbevelingen in dit rapport hebben volgens de geïnterviewde kinderen, jongeren en ouders allemaal een (mogelijke) link met corona. Waar deze link niet unaniem werd gezien of er twijfel was, benoemen we deze twijfel in dit rapport bij de aanbeveling. Ondanks dat corona misschien niet voor alle ondersteuningsbehoeften en aanbevelingen de (enige) achtergrond was, zijn alle punten die door ouders, kinderen en jongeren zijn benoemd actuele knelpunten die voor hen van belang zijn. Het zijn daarom allemaal relevante punten bij het bepalen van de vervolgstappen.

Vervolg

De gemeente Edam-Volendam heeft dit onderzoek geïnitieerd om te bepalen waar het NPO-budget het best op kan worden ingezet. Uit dit onderzoek blijken verschillende ondersteuningsbehoeften die kunnen worden opgepakt. Het is aan de gemeente en haar partners om hier een prioritering aan te geven. Om gericht bepaalde maatregelen te nemen is het belangrijk rekening te houden met een aantal factoren.

Ten eerste is het van belang de einddoelgroep (vaak de kinderen/jongeren) te betrekken bij de plannen. Zo sluiten de zaken die ontwikkeld worden uiteindelijk beter aan bij hun wensen en behoeften en ontstaat er geen onbedoelde mismatch. Uit dit onderzoek bleek bijvoorbeeld dat aanbod er soms wel was (bijv. activiteiten voor jongeren of bijlessen), maar niet altijd aansloot bij de behoeften of praktisch georganiseerd was (bijvoorbeeld qua plek, tijd, thema of doelgroep). Kinderen, jongeren en/of ouders betrekken bij de plannen kan dergelijke problemen ondervangen en ervoor zorgen dat acties uiteindelijk effectiever zijn. Bijkomend voordeel is dat het betrekken op zich al een klein deel van de oplossing kan zijn, omdat kinderen en jongeren op die manier hun sociale vaardigheden kunnen ontplooiën en de ontwikkeling die in coronatijd lijkt te zijn vertraagd kan inhalen. Een mogelijke manier om de einddoelgroep te betrekken is door het uitvoeren van een participatief (actie)onderzoek, waarbij onderzoekers leerlingen/ouders begeleiden die met de invulling aan de slag willen. Een manier om een grotere groep kinderen en jongeren hierbij te betrekken is om hen binnen lessen of georganiseerde activiteiten te laten meedenken. Een andere, mogelijk laagdrempeligere manier is om kinderen, jongeren en ouders hierover informeel te spreken (bijv. bij activiteiten, bij speelplekken of op school). Ten slotte kan een enquête worden uitgezet over bestaande of nieuwe activiteiten. Daarmee is het bereik groter, maar de verdiepende informatie veel beperkter.

Ten tweede benoemen verschillende betrokkenen dat het van belang is dat genomen maatregelen structureel en duurzaam zijn. Een tijdelijke activiteit of een tijdelijke ophoging van het aantal uur van een hulpverlener heeft vaak ook een tijdelijk effect en lost niet structureel achterstanden op. Het is daarbij van belang dat de verschillende partijen goed samenwerken aan gemeenschappelijke doelen en dat nieuwe maatregelen een plek krijgen in de bredere werkwijze van organisaties. Daarbij is het van belang dat genomen maatregelen goed gecommuniceerd worden en eventuele openbare activiteiten goed vindbaar zijn.

Ten derde is het bij het bepalen van vervolgmaatregelen van belang rekening te houden met de representativiteit van het huidige onderzoek. Dit onderzoek, waarbij kwalitatieve onderzoeksmethoden zijn gebruikt, geeft goed verdiepend inzicht in de zaken die spelen bij ouders en kinderen en in hun ondersteuningsbehoeften, maar geeft geen representatief beeld van alle ouders, kinderen en jongeren in de gemeente. Verschillende betrokkenen geven bijvoorbeeld aan dat problemen met name speelden bij kwetsbare kinderen/gezinnen. Het is goed mogelijk dat in de focusgroepen van het huidige onderzoek weinig kwetsbare kinderen of ouders zaten, omdat met de werving veel actieve ouders en leerlingen uit de leerlingenraad zijn bereikt.

Literatuur

Engzell, P., Frey, A., & Verhagen, M. (2020). *Learning inequality during the COVID-19 pandemic*. Center for Open Science. <http://dx.doi.org/10.31235/osf.io/ve4z7>

GGD Zaanstreek-Waterland (2022). *Corona Gezondheidsmonitor Jeugd 2021. Versie 24-5-2022*.

GGD GHOR (2022, 24 mei). *Middelbare scholieren minder gelukkig dan voor de coronacrisis*. <https://ggdghor.nl/actueel-bericht/middelbare-scholieren-minder-gelukkig-dan-voor-de-coronacrisis/>

Inspectie van het Onderwijs (2021). *Gevolgen van zestien maanden corona voor het voortgezet onderwijs*. <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/publicaties/2021/10/12/factsheet-gevolgen-16-maanden-corona-vo>

Inspectie van het Onderwijs (2022). *De staat van het onderwijs 2022*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2022/04/13/de-staat-van-het-onderwijs-2022>

Kluwer E. (2021). *Relatie- en gezinsproblematiek, zorgmijding en preventie tijdens en na covid-19*. Universiteit Utrecht & Radboud Universiteit. <https://www.nvrg.nl/stream/onderzoeksrapport-relatie-en-gezinsproblematiek-tijdens-covid-19.pdf>

Nederlands Jeugdinstituut (2022). *Onderwerp coronavisus. Onderzoek naar corona en mentaal welbevinden*. <https://www.nji.nl/coronavirus/onderzoek-naar-corona-en-mentaal-welbevinden>

Nederlands Jeugdinstituut (2021). *Effect van corona op jeugd, gezin en jeugdveld. Een literatuuroverzicht*. <https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-06/Effect-van-corona-op-jeugd%2C-gezin-en-jeugdveld.pdf>

NOS (2022, 29 september). *CBS: vier op de tien Nederlanders voelen zich eenzaam*. <https://nos.nl/artikel/2446395-cbs-vier-op-de-tien-nederlanders-voelen-zich-eeenzaam>

Pharos (2021). *Infosheet/maart 2022*. <https://www.pharos.nl/infosheets/infosheet-corona-en-vergroten-van-gezondheidsverschillen/>

Pulles, I., Van Eldert, P., & Van der Poel, H. (Reds.) (2022). *De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector*. Mulier Instituut. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/27079/monitor-sport-en-corona-v/>

RIVM (2021). *Inventarisatie Nederlandse COVID-19 Onderzoeken: Preventie en Zorg & Brede Maatschappelijke Vraagstukken. Rapportage nr. 13: update leefstijl*. <https://www.rivm.nl/documenten/inventarisatie-nederlandse-covid-19-onderzoeken-rapportage-nr-13>

Slot-Heijs, J. J., De Jonge, M., Lucassen, J. M. H., & Singh, A. S. (2020a). *Beweeggedrag van kinderen in tijden van corona*. Mulier Instituut. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/25405/beweeggedrag-van-kinderen-in-tijden-van-corona/>

Slot-Heijs, J. J., Leenders, M., De Jonge, M., & Singh, A. S. (2020b). *Ouders over buitenspelen in tijden van corona*. Mulier Instituut. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/25393/ouders-over-buitenspelen-in-tijden-van-corona/>

Stoeldraijer, L., Kunst, A., Chilunga, F., & Harmsen, C. (2022). *Sociaal-demografische verschillen in COVID-19 sterfte in het eerste jaar van de coronapandemie*. CBS. <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2022/sociaal-demografische-verschillen-in-covid-19-sterfte-in-het-eerste-jaar-van-de-coronapandemie>

Vrieswijk, S., Balk, L., & Singh, A. S. (2021). *Gevolgen van de coronamaatregelen voor de motorische ontwikkeling van basisschoolkinderen*. Mulier Instituut. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/26303/gevolgen-van-de-coronamaatregelen-voor-de-motorische-ontwikkeling-van-basisschoolkinderen/>

Bijlage: gespreksleidraden

Kinderen basisschool groep 5 t/m 8

Opening (5 minuten)

- Naamkaartje laten maken bij binnenkomst
- Opening door onderzoekers: *Welkom, fijn dat jullie hier zijn. Wij zijn [naam onderzoekers] en we willen vandaag met jullie praten over wat jullie vonden van de periode dat er van alles niet mocht door corona, en of jullie nu iets nodig hebben om de draad weer op te pakken. Dat willen we graag weten omdat de gemeente en de school willen kijken wat ze voor jullie kunnen doen en opzetten hiervoor. We gebruiken alle informatie die jullie, en andere groepen kinderen en ouders, ons geven om advies te geven aan de gemeente en de scholen. Daarbij zullen we nooit zeggen wie precies wat gezegd heeft.*
- Uitleg en aanzetten voice-recorder

Spel coronaperiode (10 minuten)

- Uitleg en regels van het spel aangeven:
 - iedereen laten uitpraten
 - daarna eventueel reageren
 - er is geen goed of fout, je mag alles kwijt
- Startspel spelen (zie uitleg hieronder).

Er liggen kaartjes op de kop op de tafel verspreid. Om de beurt pakken de deelnemers een kaartje en lezen hardop de vraag voor, en beantwoorden die. De onderzoeker begint (als voorbeeld) en daarna om de beurt de kinderen. Iedereen pakt 1 kaartje in dit onderdeel. De zinnen zijn relatief makkelijk te beantwoorden, vanuit de eigen ervaring van het kind:

- Wat was er anders door corona op school?
- Wat was er anders door corona na school?
 - Doorvraag: Wat doe je normaal na school?
- Wat was er anders door corona thuis?
 - Doorvraag: werkten je ouders thuis? Hoe was dat met broers en zussen?
- Wat vond je leuk aan de coronalockdowns?
- Wat vond je stom aan de coronalockdowns?
- Heb je door corona minder gesport?
- Zit je op een sportclub? Zo ja, wat was er anders door corona bij het sporten?
 - Zo niet, iemand anders een antwoord? -> en dan kind nieuw kaartje laten pakken.
- Wat vind je het allerleukste aan sporten?
 - Doorvraag: en kon dat nog tijdens corona?
- Wat was er anders door corona bij het buiten spelen?
- Speel je een muziekinstrument? Zo ja, wat was er anders door corona bij muziekles?
 - Zo niet, iemand anders een antwoord? -> en dan kind nieuw kaartje laten pakken.
- Heb je door corona minder afgesproken met vrienden?
- Ben je door corona minder vaak naar een museum geweest?

Doorvraag aan de rest van de groep: wat is bij jullie ook zo? Of was dat anders? Evt. de beurt geven.

Doorvraag: hoe is dit voor klasgenoten? Is dit ook zo voor jouw klasgenoten?

Brainstorm met post-its: behoeften voor de toekomst (25 minuten)

Grote flip-over vel ophangen in de ruimte, waar de desbetreffende vraag al op geschreven staat. Het vel is ingedeeld in 4 gelijke vlakken, namelijk: thuis, activiteiten (zoals sport, muziek en uitjes), school en gezondheid/gevoel.

- *Introductie: Daarnet hebben jullie nagedacht over wat er bij jullie anders was in de coronatijd. Nu willen we kijken naar de toekomst. De burgemeester wil ervoor zorgen dat elk kind in Volendam het fijn heeft. Dus jullie, maar ook jullie klasgenoten. We willen daarom graag weten: wat zou jij doen als je burgemeester was? Stel jij bent de burgemeester, en je kunt alles doen wat je wilt, wat zou jij dan doen om ervoor te zorgen dat elk kind zich goed voelt en plezier heeft?*
- Uitleg werkwijze. Alle kinderen post its geven (en een pen), en laten opschrijven wat ze willen. Als ze klaar zijn mogen ze zelf de post-its op de flip-over hangen. Geef de kinderen genoeg tijd om na te denken en laat ze niet overleggen.
- Brainstorm over wat er opgeschreven is (en eventueel over wat niet). Belangrijk is daarbij om concreet te maken waar de ideeën vandaan komen, eventueel het idee zelf concreter te maken, onderwerpen aan te vullen waar de kinderen zelf niet aan gedacht hebben (zie de 4 categorieën en hieronder de lijst met mogelijke richtingen) en na te denken over wat er concreet nodig is om het idee uit te laten voeren.
 - Mogelijke gespreksvormen (afhankelijk van de groep):
 - De kinderen 1 voor 1 laten benoemen welke post it ze het belangrijkste vinden van die ene post it kort toelichten wat ze hebben opgeschreven.
 - Gespreksleider maakt clusters en vraagt die uit.
 - Opvallende briefjes/aspecten eruit lichten.
 - Doorvragen:
 - Wat hebben jullie nodig om te zorgen dat het lukt? En wie kan daarbij helpen? Wat zou diegene moeten doen?
 - Wat van wat er nu is opgeschreven en besproken vind jij het belangrijkste?
 - Teruggrijpen naar wat in startspel is genoemd, om op door te vragen.
 - Bij weinig input: mogelijke richtingen waarin de kinderen nog niet gedacht hebben maar die wel uit onderzoek komen bespreekbaar maken, zoals verminderde schoolresultaten, sociale contacten, fysiek welzijn, welbevinden (angst, somber, boos, eenzaam) of meer beeldschermgebruik (Bijv.: *We horen weleens dat kinderen nu vaker somber zijn. Merken jullie dat ook?*).

Afsluiting (5 minuten)

- Bedanken voor deelname/ enthousiasme/ goede input en ideeën
- Evaluatie: wat vonden jullie ervan?
- Vertellen wat we hiermee nu gaan doen: *We gaan de opname terugluisteren. We gaan ook nog praten met allemaal andere kinderen en ouders. Als we al die ideeën van alle kinderen en ouders hebben verzameld kunnen we daarmee advies geven aan de school en de gemeente. Advies over wat kinderen vonden van de coronatijd en wat ze nu graag zouden willen.*
- Heeft er iemand nog vragen?
- Vertellen wat ze moeten doen als ze achteraf nog vragen hebben: bij hun eigen school (degene die hen heeft gevraagd om mee te doen met dit onderzoek) de vraag stellen en eventueel via de school de vraag stellen aan de onderzoekers.

Jongeren middelbare school

Opening en kennismaking (10 minuten)

- Naamkaartje laten maken bij binnenkomst
- Opening door onderzoekers: *Welkom, fijn dat jullie hier zijn. Wij zijn [naam onderzoekers] en we willen vandaag met jullie praten over wat jullie vonden van de periode dat er van alles niet mocht door corona, en of jullie nu iets nodig hebben om de draad weer op te pakken. Dat willen we graag weten omdat de gemeente wil kijken wat ze voor jullie kunnen doen en opzetten hiervoor. We gebruiken alle informatie die jullie, en andere groepen kinderen en ouders, ons geven om advies te geven aan de gemeente en de scholen. Daarbij zullen we nooit zeggen welk kind of ouder precies wat gezegd heeft.*
- Uitleg en aanzetten voice-recorder
- Kennismakingsrondje: Om de beurt vragen zich voor te stellen, en het volgende over zichzelf te noemen: naam, klas, hobby's en één positief iets dat ze hebben meegenomen uit corona.

Invulformulier: ervaringen tijdens corona (15 minuten)

- Uitleggen invulformulier: *Jullie krijgen nu een papiertje met een aantal vragen daarop. Die gaan over wat jullie gemerkt hebben van corona en hoe jullie leven eruit zag toen. Dat kunnen leuke dingen zijn, zoals dat je meer vrije tijd had, of minder leuke dingen, zoals dat je ziek was. Ik wil jullie vragen deze in te vullen zonder te praten met anderen. Onthoud dat er geen goede of foute antwoorden zijn, we willen te weten komen wat jullie hebben meegemaakt dus schrijf alles op wat in je opkomt. Als het voor jou niet geldt, dan kun je ook een antwoord niet invullen. Jullie krijgen daarvoor 5 minuten de tijd.*
- Formulieren en pennen uitdelen, en laten invullen. Vragen op formulier:
 - *Wat was er anders in de tijd dat door corona veel gesloten was:*
 - *Thuis*
 - *Op school*
 - *Bij het sporten*
 - *Bij muziekles*
 - *Op je werk/bijbaan*
 - *Bij het doen van leuke dingen met vrienden*
 - *Hoe voelde je je in de tijd dat je niet veel mocht door corona?*
 - *Je hebt hierboven opgeschreven wat er anders was en hoe je je toen voelde. Merk je hier nog steeds iets van?*
- In gesprek over de grootste veranderingen en gevolgen nu. Alle jongeren aan de beurt laten komen en kort daarover laten vertellen.
 - Eventueel doorvragen op 'leuke dingen doen': denk aan gamen, hangen, sporten, musea, film, voorstellingen, muziek luisteren
 - Doorvraag aan de rest van de groep: wat is bij jullie ook zo? Of was dat anders?

Brainstorm met post-its: behoeften voor de toekomst (30 minuten)

Grote flip-over vel ophangen in de ruimte, waar de desbetreffende vraag al op geschreven staat. Het vel is ingedeeld in 4 gelijke vlakken, namelijk: thuis, activiteiten (zoals sport, muziek en uitjes), school/werk en gezondheid/gevoel.

- Introductie: *Daarnet hebben jullie nagedacht over wat er bij jullie anders was in de coronatijd. Nu willen we kijken naar de toekomst. Stel: de gemeente heeft geld en wil dat gebruiken voor jullie omdat jullie juist met corona zo weinig konden doen. Maar de gemeente weet niet precies wat er anders was voor jullie tijdens corona en wat jullie daar nu nog van merken, dus ze hebben jullie*

advies nodig! Hoe moeten ze dat geld besteden? Je kunt daarbij aan jezelf denken, dus aan wat jij nodig hebt. Maar ook aan de andere jongeren op de school.

- Uitleg werkwijze. Alle jongeren post-its geven (en een pen), en laten opschrijven wat ze willen. Als ze klaar zijn mogen ze zelf de post-its op de flip-over hangen. Geef de jongeren genoeg tijd om na te denken en laat ze niet overleggen.
- Brainstorm over wat er opgeschreven is (en eventueel over wat niet). Belangrijk is daarbij om concreet te maken waar de ideeën vandaan komen, eventueel het idee zelf concreter te maken en na te denken over wat er concreet nodig is om het idee uit te laten voeren.
 - Mogelijke gespreksvormen (afhankelijk van de groep):
 - De jongeren 1 voor 1 laten benoemen welke post-it ze het belangrijkste vinden van die ene post-it kort toelichten wat ze hebben opgeschreven.
 - Gespreksleider maakt clusters en vraagt die uit
 - Opvallende briefjes/aspecten eruit lichten.
 - Doorvragen:
 - Wat hebben jullie nodig om te zorgen dat het lukt? En wie kan daarbij helpen? Wat zou diegene moeten doen?
 - Wat van wat er nu is opgeschreven en besproken vind jij het belangrijkste?
 - Teruggrijpen naar wat er eerder (bij kennismaking en formulier) is genoemd, om op door te vragen.
 - Bij weinig input: mogelijke richtingen waarin de jongeren nog niet gedacht hebben maar die wel uit onderzoek komen bespreekbaar maken, zoals verminderde schoolresultaten, sociale contacten, fysiek welzijn, welbevinden (angst, somber, boos, eenzaam), meer beeldschermgebruik of verlies van bijbaan (Bijv.: *We horen weleens dat jongeren nu vaker somber zijn. Merken jullie dat ook?*).

Afsluiting (5 minuten)

- Bedanken voor deelname/ enthousiasme/ goede input en ideeën
- Evaluatie: wat vonden jullie ervan?
- Vertellen wat we hiermee nu gaan doen: *we gaan de opname terugluisteren en jullie antwoorden op de formulieren lezen. Dat doen we nog bij allemaal andere kinderen en ouders. Als we al die ideeën van alle kinderen en ouders hebben verzameld kunnen we daarmee advies geven aan de school en de gemeente. Advies over wat kinderen en jongeren vonden van de coronatijd en wat ze nu graag zouden willen.*
- Heeft er iemand nog vragen?
- Vertellen wat ze moeten doen als ze achteraf nog vragen hebben: bij hun eigen school (degene die hen heeft gevraagd om mee te doen met dit onderzoek) de vraag stellen, of direct contact opnemen met de onderzoekers (bij één van de twee focusgroepen telefoonnummer van onderzoeker meegegeven omdat ook nog de toestemmingsformulieren moesten worden toegestuurd via de app).

Ouders

De ouders van oudere kinderen spraken we over onderzoeksvragen 3 en 4. De ouders van kinderen uit groep 1 t/m 4 spraken we een half uur langer, zodat we daarnaast ook tijd hadden om hen te vragen naar de ervaringen die hun kinderen hadden tijdens en na corona (onderzoeksvragen 1 en 2). De gespreksleidraden leken op elkaar, waarbij we af en toe een aanvulling hadden voor ouders van de jongste kinderen (hieronder weergegeven in het blauw).

Opening (10 minuten)

- Naamkaartje laten maken bij binnenkomst
- Opening door onderzoekers: *Welkom allemaal, fijn dat jullie hier zijn. Wij zijn [naam onderzoekers] en werken voor het Mulier Instituut. Wij zijn als onafhankelijk onderzoeksbureau door de gemeente Edam-Volendam benaderd om onderzoek te doen naar welke gevolgen de coronamaatregelen heeft gehad op **jullie kinderen en** jullie als ouders, en om te vragen wat jullie nodig hebben en welke ondersteuningsbehoeften er zijn. Dit willen we graag weten zodat de gemeente, school en andere organisaties in de gemeente weet waarop ze zouden kunnen inzetten. Wij gebruiken alle informatie die jullie en andere groepen kinderen en ouders ons geven om advies te geven aan de organisaties in de gemeente Edam-Volendam. Daarbij zullen we nooit zeggen wie precies wat gezegd heeft, maar alles anoniem verwerken.*
- Uitleg en aanzetten voice-recorder
- Toestemmingsformulieren laten tekenen
- Voorstelrondje. Om de beurt vragen zich voor te stellen, en het volgende over zichzelf te noemen: naam, hoeveel kinderen en in welke groep, één positief iets wat uit corona is voortgekomen voor ouder of kind.

Coronaperiode (10 minuten/20 minuten)

Open in gesprek over de ervaringen van ouders over de coronaperiode, aan de hand van deze vragen:

- **Wat voor impact had de coronaperiode op jullie kinderen?**
 - **Categorieën om op door te vragen: thuis, activiteiten (zoals sport, muziek en uitjes), school van kinderen en gezondheid/gevoel.**
- Konden jullie je kind de ondersteuning bieden die het nodig had in de coronaperiode?
- Waar liepen jullie zelf tegenaan tijdens de coronaperiode?
- Zijn er tot op de dag van vandaag nog steeds gevolgen zichtbaar in het gezin **of bij jullie kinderen?** Zijn er op dit moment bijvoorbeeld nog problemen aanwezig die ontstaan zijn tijdens de corona periode?

Post-its en flipover (35 minuten/55 minuten)

2 flip-over vellen ophangen in de ruimte, met elk een eigen vraag:

- 1) Wat wil je (anders)?
- 2) Wat heb je nodig?

Thema's (thuis, activiteiten, school van kinderen en gezondheid/gevoel) benoemen in de uitleg en onderaan flipover opschrijven. Ervoor zorgen dat aan het einde van de focusgroep over alle thema's wat gezegd is.

In discussie:

- Uitleg door onderzoekers: *Daarnet hebben jullie nagedacht over wat in jullie gezin anders was in de coronatijd. Nu willen we kijken naar het heden en de toekomst. Wat zou je de komende tijd graag anders zien wat betreft het opgroeien/opvoeden van je kind? Denk aan wat jouw kind zou willen maar ook aan wat jij als ouder voor je kind zou willen of wat je voor jezelf als ouder zou willen. Het*

kan van alles zijn wat je zou willen dat er nu (onder andere door corona) niet is, maar dat je over een tijdje wel zou willen. Denk daarbij in dezelfde 4 thema's.

- Na laten denken over de twee vragen Wat wil je (anders)? (toekomst) en Wat heb je nodig? (ondersteuningsbehoeften)
- Alle ouders post its geven (en een pen), en laten opschrijven wat ze willen. Als ze klaar zijn mogen ze zelf de post-its op de flip-over hangen. Geef de ouders genoeg tijd om na te denken en laat ze niet overleggen.
- Brainstorm over wat er opgeschreven is (en eventueel over wat niet). Belangrijk is daarbij om concreet te maken waar de ideeën vandaan komen, eventueel het idee zelf concreter te maken en na te denken over wat er concreet nodig is om het idee uit te laten voeren.
 - Mogelijke gespreksvormen (afhankelijk van de groep):
 - De ouders 1 voor 1 laten benoemen welke post it ze het belangrijkste vinden van die ene post it kort toelichten wat ze hebben opgeschreven.
 - Gespreksleider maakt clusters en vraagt die uit
 - Opvallende briefjes/aspecten eruit lichten.
 - Doorvragen:
 - **Wat heeft jouw kind nodig? (hier specifiek aandacht voor bij ouders met jonge kinderen)**
 - Wat hebben jullie nodig om te zorgen dat het lukt?
 - Wie kan daarbij helpen: de school, professionals, de gemeente? En hoe?
 - Wat van wat er nu is opgeschreven en besproken vind jij het belangrijkste?
 - Ruimte geven voor ouders om in discussie te gaan en elkaar vragen te stellen.
 - Teruggrijpen naar wat er eerder is genoemd, om op door te vragen.
 - Belangrijk om concreet te maken waar de ideeën vandaan komen, eventueel het idee zelf concreter te maken, onderwerpen aan te vullen waar de ouders zelf niet aan gedacht hebben (zie de 4 categorieën en de lijst met mogelijke richtingen).
 - Als er weinig ondersteuningsbehoeften worden genoemd, per benoemd punt op de eerste vraag doorvragen op de ondersteuningsbehoeften en aanbevelingen.
- Bij weinig input: mogelijke richtingen waarin de ouders nog niet gedacht hebben maar die wel uit onderzoek komen bespreekbaar maken (Bijv: *We horen weleens dat Merken jullie dat ook?*), zoals:
 - Veranderingen in de opvoedstijl en opvattingen over opvoeding (denk aan nieuwe gezinsregels zoals meer beeldschermgebruik toegestaan)
 - Negatieve invloeden op gezinsfunctioneren/ouder-kind relatie
 - Ervoeren ouders stress door de maatregelen? (balans werk en privé; zorgen om financiën)
 - Contact en steun van netwerk om gezin valt weg (bijv. fysiek contact met grootouders)
 - Ook positieve invloeden ouder-kind relatie: ouders genoten van veel samen zijn met kind; meer betrokken bij kind; versterking ouder-kind relatie
 - Aspecten rondom het kind, zoals verminderde schoolresultaten, sociale contacten, fysiek welzijn, welbevinden (angst, somber, boos, eenzaam), meer beeldschermgebruik of verlies van bijbaan
 - Positief: minder verplichtingen voor het kind, minder prikkels?

Afsluiting (5 minuten)

- Bedanken voor deelname/ enthousiasme/ goede input en ideeën
- Evaluatie: wat vonden jullie van deze bijeenkomst?
- Vertellen wat we hiermee nu gaan doen. Het rapport wordt openbaar. Deze kunnen jullie via de gemeente ontvangen.
- Heeft er iemand nog vragen? Als jullie achteraf nog vragen hebben of nog graag iets met ons willen delen kunnen jullie contact opnemen met ons. Visitekaartje/mailadres geven.

